

**Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»**

**«Οι προκλήσεις της πανδημίας Covid-19 στον Ευρωπαϊκό
τουρισμό και η διαχείρισή τους. Μελέτη περίπτωσης: Ελλάδα»**

ΚΑΡΡΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΜΑΝΩΛΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2021

Στις δύο γυναίκες που με γεμίζουν με Φως και Αισιοδοξία,

*Στη μητέρα μου Φωτεινή,
Στη γιαγιά μου Ελπίδα.*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εξέλιξη της τεχνολογίας και των επιστημών έχουν επιδράσει στη διαμόρφωση του σύγχρονου τρόπου ζωής αλλά και των αναγκών του σύγχρονου ανθρώπου. Παράμετροι που επιπλέον πυροδοτούν και τη μετεξέλιξη του τουρισμού διεθνώς. Η εκδήλωση της πανδημικής κρίσης Covid-19 με το σοβαρό πλήγμα που τελικά κατάφερε να επιφέρει στον τουριστικό κλάδο, λειτούργησε επίσης καταλυτικά για την επίσπευση μιας δυναμικής διαδικασίας. Ο τουρισμός στην περίοδο της πανδημίας Covid-19 υπέστη τη μεγαλύτερη και σοβαρότερη κρίση και κρίθηκε να αντιμετωπίσει μια πρωτόγνωρη κατάσταση για να μπορέσει να επιβιώσει και να ανακάμψει ξανά. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη από τη πλευρά τους ανέλαβαν πρωτοβουλίες για τη διαχείριση και δραστηκά μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του Covid-19. Η μέρα μετά την πανδημία όπως προσπαθούμε να την αναλύσουμε ώστε να μπορέσουμε να φτάσουμε σε πιο ασφαλή συμπεράσματα βρίσκει ένα συγκεκριμένο και ένα περιβάλλον εντελώς διαφορετικό. Από τη μια αποκαλύπτονται επιτακτικά οι νέες ανάγκες που πρέπει να υλοποιηθούν, όπως η ανάγκη προστασίας της υγείας. Με αυτό το τρόπο νέοι κανόνες είναι επιβεβλημένοι, συνεπεία των οποίων είναι νέα πρότυπα. Από την άλλη υπάρχουν οι νέες ταξιδιωτικές συνήθειες και τάσεις που έρχονται να πάρουν τη θέση οριστικά τουριστικών φαινομένων.

ABSTRACT

Technological and scientific developments have affected the way modern day life as well as the needs of the modern man. The above parameters spur the transformation of tourism on a global scale. The outbreak of the Covid-19 pandemic caused a significant crisis which in the end managed to instigate the tourism industry, also served as a catalyst for the acceleration of a dynamic process. Tourism in the times of the Covid-19 pandemic has suffered the most serious and biggest crisis and had to face an unprecedented situation so that it can be able to survive and recover from it. The European Union and its members from their side have assumed the responsibilities for the management and the drastic measures for limiting the spread of the Covid-19 virus. The day after the pandemic as we are trying to analyze it in order to arrive to sound conclusions finds a context and an environment completely different. On the one hand new needs are urgently surfacing that need to be addressed such as healthcare coverage. In this way new rules are imposed which result in new ideals and standards. On the other hand, there are new travel habits and patterns which have replaced older touristic phenomena.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	σελ.3
Abstract	σελ.4
Περιεχόμενα	σελ.5
Κατάλογος Πινάκων	σελ.7
Κατάλογος Διαγραμμάτων	σελ.7
Εισαγωγή	σελ.8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στον Ευρωπαϊκό τουρισμό	
1.1 Οι επιδράσεις της πανδημίας Covid-19	σελ.9
1.2 Επιπτώσεις στις διεθνείς μεταφορές/ μετακινήσεις	σελ.15
1.3 Ο αντίκτυπος στην τουριστική βιομηχανία της Ευρώπης	σελ.17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η διαχείριση της πανδημικής κρίσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση	
2.1 Οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τουρισμό	σελ.20
2.2 Μέτρα για τον τουρισμό	σελ.21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο αντίκτυπος της πανδημίας στον τουρισμό της Ελλάδας	
3.1 Η τουριστική βιομηχανία της Ελλάδας	σελ.22
3.2 Οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού εν μέσω πανδημίας	σελ.24
3.3 Οι επιδράσεις στην ελληνική τουριστική βιομηχανία	σελ.26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η διαχείριση της πανδημικής κρίσης	
4.1 Μέτρα σε επίπεδο Ελλάδας	σελ.28
4.2 Μέτρα Ευρωπαϊκά	σελ.32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Συμπεράσματα και Προτάσεις	σελ.39
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.42

Κατάλογος Πινάκων

- Πίνακας 1.1 Αλλαγές στο ΑΕΠ: 15 χώρες που πλήττονται περισσότερο
- Πίνακας 1.2 Χώρες κατανομής κρουσμάτων κορωνοϊού
- Πίνακας 1.3 Διεθνείς Τουριστικές Αφίξεις 2020 (Ιανουάριος – Δεκέμβριος)
- Πίνακας 1.4 Απώλεια κυκλοφορίας (διαφορά στις πτήσεις 2019 - 2020)
- Πίνακας 1.5 Άμεση συμβολή του τουρισμού στις οικονομίες του ΟΟΣΑ
- Πίνακας 1.6 Συμβολή του τουρισμού στις εξαγωγές υπηρεσιών
- Πίνακας 1.7 Τουριστικές εισπράξεις (2012-2019)
- Πίνακας 1.8 Η επίδοση της οικονομίας σε χώρες που εξαρτώνται από τον τουρισμό
- Πίνακας 1.9 Εξέλιξη του Covid-19 στην Ελλάδα (κατά μήνα)
- Πίνακας 1.10 Μεταβολή του τζίρου-απασχόλησης στον ξενοδοχειακό κλάδο
- Πίνακας 1.11 Αεροπορικές αφίξεις τουριστών εξωτερικού (2020)
- Πίνακας 1.12 Τουριστικές εισπράξεις (2012-2019)
- Πίνακας 1.13 Τέσσερις ελληνικές εταιρίες που επηρεάστηκαν από την πανδημία Covid-19
- Πίνακας 1.14 Μέρη που περιορίζουν τα ταξίδια λόγω της επιδημίας

Κατάλογος Διαγραμμάτων

- Διάγραμμα 1.1 Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Ιταλία
- Διάγραμμα 1.2 Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Γαλλία
- Διάγραμμα 1.3 Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Γερμανία

Εισαγωγή

Ο τουρισμός σαν έννοια μπορεί να αποτυπώσει την επιλογή των ανθρώπων να ταξιδέψουν από ένα μέρος όπου διαμένουν σε κάποιο άλλο. «Τουρισμός είναι η πράξη και η μέθοδος να αξιοποιούμε το χρόνο μας μακριά από το σπίτι σε αναζήτηση αναψυχής, χαλάρωσης και απόλαυσης, κάνοντας χρήση της εμπορικής παροχής υπηρεσιών» (Walton, 2020). Μέσω του τουρισμού παρέχεται η δυνατότητα εξερεύνησης νέων τοποθεσιών, πολιτισμών και γνωριμίας με την ιστορία και τη παράδοση του κάθε τόπου. Επιπλέον γίνονται στενότερες οι διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων ανεξαρτήτου εθνικότητας και χώρας, γνωρίζοντας έτσι την κουλτούρα του κάθε λαού. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η διατήρηση και η ενίσχυση της ευρωπαϊκής τους ταυτότητας.

Στη συγκεκριμένη εργασία θα αναλυθούν οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του τουρισμού και η αξιοποίηση της δυνατότητας για συντονισμό των εθνικών πολιτικών λόγω της πανδημίας. Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο θα γίνει εισαγωγή για το πώς η πανδημία Covid-19 κατάφερε να εισέλθει και να επηρεάσει καταστροφικά τον τουριστικό κλάδο και να παρουσιάσει φανερές επιπτώσεις στα διεθνή μέσα μεταφοράς λόγω των ταξιδιωτικών περιορισμών παγκοσμίως. Ο Jean Monnet είχε χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «η Ευρώπη θα σφυρηλατηθεί σε κρίση». Η κρίση Covid-19 λοιπόν έθεσε την Ευρώπη σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης και έπεισε τις χώρες ότι έπρεπε να γίνει ανασχηματισμός της αρχιτεκτονικής που υπήρξε ώστε να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τη παρούσα κρίση. Επιπλέον γίνεται αναφορά στη συμβολή που έχει ο τουρισμός σε συγκεκριμένες ευρωπαϊκές χώρες, που υπήρξαν πρωταγωνίστριες σε όλες τις φάσεις της πανδημικής κρίσης, από το ξέσπασμα έως και σήμερα. Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναλυθεί η διαχείριση της πανδημικής κρίσης όχι από την πλευρά των κρατών μελών αλλά από την σκοπιά της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω των εξειδικευμένων μέτρων για τον τουρισμό που εφάρμοσε. Στη συνέχεια, στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η πρωταρχική θέση που λαμβάνει ο τουρισμός στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης στη χώρα. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται τα μέτρα ως προς τον περιορισμό αλλά και την αντιμετώπιση της εξάπλωσης του Covid-19, σε επίπεδο Ελλάδας αλλά και ευρωπαϊκό. Οι πρωτοβουλίες που ανέλαβαν, τα μέτρα που θέσπισαν και η βοήθεια που υπήρξε στα κράτη μέλη. Τέλος γίνεται μια κριτική επισκόπηση των όσων έχουν αναλυθεί και διατυπώνονται μελλοντικές προτάσεις οι οποίες θα μπορούν να διαφωτίσουν το δρόμο προς την ανάκαμψη του τουρισμού και την ετοιμότητα σε μια ενδεχομένη παρόμοια κρίση που μπορεί να εμφανιστεί στο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στον Ευρωπαϊκό

τουρισμό

1.1 Οι επιδράσεις της πανδημίας Covid-19

Η πανδημία της νόσου του κορονοϊού Covid-19 είναι μια τρέχουσα πανδημία η οποία ήρθε απροσδόκητα για όλους τους ανθρώπους σε παγκόσμιο επίπεδο. Το μέρος στο οποίο εντοπίστηκε και αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά είναι στην πόλη Ουχάν της Κίνας, τον Δεκέμβριο του 2019. Είναι μια μεγάλη υγειονομική κρίση που άρχισε να εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο χωρίς να αναγνωρίζει σύνορα. Ως μια εξελισσόμενη κατάσταση και λόγω της πολυπλοκότητας της φύσης της, η πανδημία Covid-19 αναμφισβήτητα αποτελεί ένα από τα πιο επιδραστικά γεγονότα που έχουν υπάρξει. Για το λόγο αυτό είναι δύσκολο να επηρεαστεί και δύσκολο να προβλεφθεί. Οφείλει να τονιστεί το γεγονός ότι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας την χαρακτήρισε ως μια παγκόσμια κατάσταση έκτακτης ανάγκης δημόσιας υγείας εξαιτίας των πολλών θανάτων και της γρήγορης εξάπλωσης του ιού.

Ο τομέας του τουρισμού επηρεάστηκε πρώτος και πιο έντονα από την έξαρση της πανδημίας Covid-19. Υπέστη μεγάλο τραύμα καθώς μειώθηκε το εισόδημα από τον τουρισμό και αυξήθηκε η διστακτικότητα του κόσμου στο να πραγματοποιήσει κάποιο ταξίδι. Ο τουρισμός με την πανδημία δέχτηκε ταχεία και απότομη πτώση της ζήτησης και αύξηση της ανεργίας, γεγονός που κατέστρεψε πολλές μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. «Είναι ένας συνδυασμός μιας φυσικής καταστροφής, κοινωνικοπολιτικής κρίσης, οικονομικής κρίσης και κρίσης τουριστικής ζήτησης» (Zenker & Kock, 2020). Σε σύγκριση με οποιαδήποτε προηγούμενη κρίση, αυτό που έχει ενδιαφέρον με την κρίση Covid-19 είναι ότι αν και ξεκίνησε ως κρίση δημόσιας υγείας, κατέληξε να έχει επηρεάσει μια σειρά τομέων πολιτικής.

Καθώς η πανδημία άρχισε να επιδεινώνεται μέσα από την αύξηση των κρουσμάτων και την εμφάνιση νέων παραλλαγών, πολλές ήταν οι χώρες που θέσπισαν αυστηρότερους ταξιδιωτικούς περιορισμούς. Επιβλήθηκαν υποχρεωτικές καραντίνες και σε ορισμένες περιπτώσεις εφαρμόστηκε και πλήρη κλείσιμο των συνόρων, με το 32% των προορισμών παγκοσμίως να παρουσιάζουν πλήρη κλείσιμο των συνόρων στις αρχές Φεβρουαρίου και ένα άλλο 34% με μερικό κλείσιμο.

Στον παρακάτω πίνακα εμφανίζεται ο αντίκτυπος του ΑΕΠ σε 15 χώρες, όπου οι επιπτώσεις του είναι πολύ μεγαλύτερες από τις απώλειες των τουριστικών δαπανών.

Πίνακας 1.1

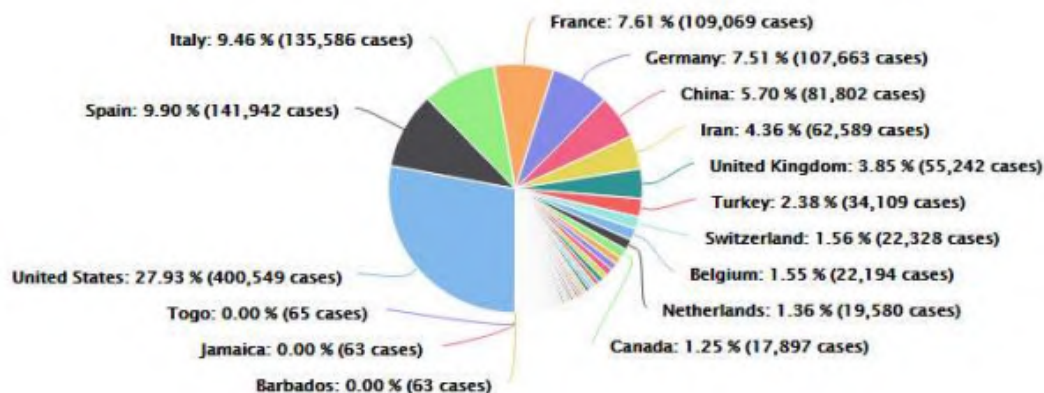
Αλλαγές στο ΑΕΠ: 15 χώρες που πλήττονται περισσότερο

Country	% Change (GDP)	Country	Value Change – GDP (US\$Millions)
Jamaica	11	United States of America	-187,038
Thailand	-9	China (inc. Hong Kong SAR)	-104,690
Croatia	-8	Thailand	-47,728
Portugal	-6	France	-47,289
Dominican Rep.	-5	Germany	-46,260
Kenya	-5	Spain	-44,119
Morocco	-5	United Kingdom	-37,096
Greece	-4	Italy	-34,324
Mauritius	-3	Japan	-30,706
Senegal	-3	India	-28,120
Ireland	-3	Republic of Korea	-22,092
Egypt	-3	Indonesia	-20,713
South Africa	-3	Canada	-18,480
Malaysia	-3	Mexico	-17,376
Spain	-3	Portugal	-13,922

Πηγή: UNCTAD

Οι επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19 που αναστάτωσε ολόκληρο τον κόσμο, αρχικά επίδρασαν στο ΑΕΠ της κάθε χώρας. Είναι φανερό ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των απωλειών ΑΕΠ στα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία είναι οι χώρες που φαίνεται ότι οι οικονομίες τους επηρεάστηκαν περισσότερο κατά τη διάρκεια της πανδημικής κρίσης. Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα αποτυπώνονται οι χώρες με το μεγαλύτερο δείκτη κρουσμάτων κορωνοϊού, κατατάσσοντας σε πρώτη θέση από τις Ευρωπαϊκές χώρες την Ισπανία, Ιταλία, Γαλλία και Γερμανία. Εξαιτίας του μεγάλου αριθμού κρουσμάτων στις χώρες αυτές γίνεται μια συνοπτική αναφορά για το πώς επηρεάστηκαν από την πανδημία.

Πίνακας 1.2
Χώρες κατανομής κρουσμάτων κορωνοϊού

Πηγή: Worldometer, 2020

Η Ισπανία αποτελεί τα τελευταία χρόνια έναν προορισμό με αυξημένη ζήτηση. Το 2019 τη

χώρα επισκέφθηκαν 83,7 εκ. τουρίστες, με τα έσοδα να ξεπερνούν τα 92 δις ευρώ. Ο κλάδος του τουρισμού αποτελεί τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα της χώρας, αφού ευθύνεται για το 12% του ΑΕΠ. Η Ισπανία επηρεάστηκε βαθιά από την πανδημία, κάτι που αντικατοπτρίζεται και στο ότι ήταν η δεύτερη χώρα παγκοσμίως σε αριθμό θανάτων από τον Covid-19, μετά την Ιταλία. Εφάρμοσε διάφορα μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του Covid-19, με πρωταρχικό μέτρο τον κατ' οίκον περιορισμό. Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Οικονομίας και το Υπουργείο Βιομηχανίας, Εμπορίου και Τουρισμού δημοσίευσαν τις οδηγίες που έπρεπε να εφαρμόσουν οι επιχειρήσεις και οι εργαζόμενοι του τουριστικού κλάδου κατά τη περίοδο της πανδημίας. Η αναστολή των τόκων και των κύριων πληρωμών των δανείων, υπήρξαν από τα οικονομικά μέτρα που θεσπίστηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημικής κρίσης.

Η Ιταλία αποτελεί έναν από τους κύριους ευρωπαϊκούς προορισμούς παγκοσμίως με τον τουρισμό να συμβάλλει στο 14% του ιταλικού ΑΕΠ. Έγινε το κέντρο της προσοχής στην Ευρώπη, καθώς επηρεάστηκε βαθιά από τη πρωτόγνωρη πανδημική κρίση. Αποτελεί την πρώτη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία αναπτύχθηκε με μεγάλη ταχύτητα η πανδημία Covid-19 και είναι η δεύτερη χώρα μετά την Ισπανία σε αριθμό θανάτων ανά εκατομμύριο πληθυσμό. Η εξέλιξη της πανδημίας του κορωνοϊού στην Ιταλία ήταν αρχικά μη ελεγχόμενη με υψηλό δείκτη θανάτων ανά 100.000 άτομα, σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η τουριστική βιομηχανία στην Ιταλία έχει πληγεί σοβαρά από την εξάπλωση του Covid-19. Μια μελέτη που δημοσιεύθηκε τον Δεκέμβριο του 2020 δείχνει ότι η χώρα έχει καταγράψει μείωση πάνω από 40 εκατομμύρια διεθνών αφίξεων τουριστών το 2020 σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος (Statista, 2021). Η Ιταλία παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αναμενόμενη πτώση δαπανών σε όλες τις κατηγορίες ταξιδιωτικών δραστηριοτήτων, με τις διεθνείς πτήσεις να φτάνουν το -81% (SETE, 2020). Σύμφωνα με το WTTC, η συμβολή του τομέα των ταξιδιών και του τουρισμού στο ΑΕΠ της Ιταλίας μειώθηκε κατά 121 δις ευρώ το 2020. Συγκεκριμένα ο Covid-19 επέφερε κατάρρευση 51% στη συμβολή του τομέα στο ΑΕΠ. Η συνεισφορά στο ΑΕΠ της χώρας έπεσε από 236 δις. ευρώ (13,1%) το 2019, σε 116 δις. ευρώ (7%), μόλις 12 μήνες αργότερα, το 2020 (WTTC, 2021). Με την επιβολή των ταξιδιωτικών περιορισμών χάθηκαν 337.000 θέσεις εργασίας στον τουρισμό. Ο αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα των ιταλικών ταξιδιών και τουρισμού μειώθηκε από 3,5 εκατομμύρια το 2019, σε σχεδόν 3,2 εκατομμύρια το 2020 - μείωση 9,6%. Οι διεθνείς δαπάνες ήταν ακόμη χειρότερες, λόγω των αυστηρότερων ταξιδιωτικών περιορισμών, προκαλώντας πτώση 62%, ωστόσο χαμηλότερη από τον παγκόσμιο μέσο όρο πτώσης σχεδόν 70%. Ο Δείκτης PMI στην Ιταλία βρίσκεται στο 20,2, στο χαμηλότερο σημείο από τη δημιουργία του δείκτη.

Διάγραμμα 1.1

Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Ιταλία

Πηγή: HIS Markit¹

Στις 11 Μαρτίου 2020 η Ιταλική Κυβέρνηση εξέδωσε νομοθετικό διάταγμα που προέβλεπε εκτεταμένες απαγορεύσεις συγκεντρώσεων, περιορισμούς στην κυκλοφορία ανθρώπων πέρα από τα περιφερειακά σύνορα, κλείσιμο σχολείων και πανεπιστημίων και το κλείσιμο πολλών δραστηριοτήτων. Ήδη από τις 9 Μαρτίου 2020 ήταν η πρώτη χώρα που μπήκε σε lockdown. Η ιταλική κυβέρνηση σε αυτή την έκτακτη κατάσταση του εθνικού συστήματος υγείας συνέταξε μερικά διατάγματα. Το πιο σημαντικό είναι το διάταγμα θεωρείται το "Cura Italia", που μέσω αυτού υπήρχε μια σειρά μέτρων παροχής υποστήριξης για την υγεία, τη πολιτική προστασία, των εργαζομένων και των επιχειρήσεων. Επιπλέον υπήρξε η αναστολή των υποχρεώσεων πληρωμής για φόρους και εισφορές. «Η Ιταλία, η τρίτη χώρα μετά την Κίνα και την Ισπανία που μολύνθηκε από τον Μάιο του 2020, έπρεπε να αντιμετωπίσει μια ήδη εξασθενημένη οικονομική κατάσταση και σημαντικές περικοπές στην υγειονομική περίθαλψη που κατέστησαν αμέσως την κατάσταση πολύ περίπλοκη» (Ciotti et al., 2020). Στις 19 Μαρτίου θέσπισε προσωρινά μέτρα για τη στήριξη του τουριστικού τομέα. Επιπλέον προχώρησε σε νέα μέτρα που αφορούσαν την επέκταση έως το τέλος Ιουλίου απολύσεων εποχιακών εργαζομένων. Ενέκρινε επίσης την αναστολή των φόρων, της κοινωνικής ασφάλισης και των εισφορών κοινωνικής πρόνοιας για τον τουριστικό τομέα και επέκτεινε το μέτρο σε πολιτιστικές επιχειρήσεις. Σε ότι αφορά τον τουριστικό κλάδο, η Ιταλία εφάρμοσε μέτρα περιορισμού που σχετίζονται με την υγεία στους εισερχόμενους ταξιδιώτες, τα οποία μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τη χώρα καταγωγής τους. Πριν από την είσοδο στην Ιταλία, από οποιαδήποτε χώρα προέλευσης και για οποιονδήποτε ταξιδιωτικό λόγο, πρέπει να καταρτίσει το ψηφιακό έντυπο ευρωπαϊκού εντοπισμού επιβατών (dPLF).

Το 2019 η Γαλλία αποτέλεσε το πρώτο τουριστικό προορισμό παγκοσμίως, με τα έσοδα

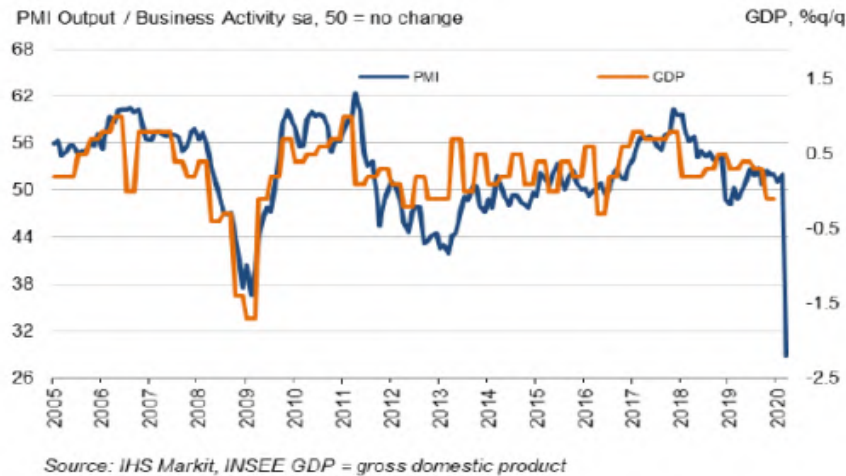
¹

<https://ihsmarkit.com/research-analysis/global-business-sees-sharpest-downturn-since-2009-amid-covid19-pandemic-April2020.html>

από τον τουρισμό να ανέρχονται στα 170 δις. ευρώ στο σύνολο της χώρας. Ο τουρισμός έχει μεγάλη σημασία για τη γαλλική οικονομία και την απασχόληση, καθώς συμβάλλει 8% στο γαλλικό ΑΕΠ, και στον τομέα απασχολούνται περίπου στους 1,3 εκατομμύρια εργαζόμενους. Η Γαλλία εμφάνισε υψηλό δείκτη θανάτων ανά 100.000 πληθυσμό για αυτό και συμπεριλαμβάνεται στις χώρες που υπέστησαν σημαντικό πλήγμα από την πανδημία Covid-19. Στις 14 Μαΐου 2020, ο πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι η κυβέρνηση θα δεσμεύσει 18 δισεκατομμύρια ευρώ στον τουριστικό τομέα για να στηρίξει την ανάκαμψη. Η υποστήριξη θα ξεκινήσει με 6,2 δισεκατομμύρια ευρώ εγγυημένων δανείων που χορηγούνται σε 50.000 εταιρείες του τομέα. Ο Γάλλος Πρωθυπουργός στις 23 Μαρτίου του 2020 ανακοίνωσε ότι υπάρχει η δυνατότητα για τα ταξίδια που ακυρώθηκαν τη περίοδο της πανδημίας Covid-19 να επαναπρογραμματιστούν εντός 18 μηνών. Η κυβέρνηση τροποποίησε τους όρους ακύρωσης κρατήσεων ταξιδιού για να επιτρέψει την αντικατάσταση των επιστροφών από πίστωση ή κουπόνι ισοδύναμου ποσού για μια μελλοντική υπηρεσία. Επιπλέον λόγω πολλών ακυρώσεων πτήσεων που πραγματοποιήθηκαν θα μπορούν οι επιστροφές ποσών από τις τουριστικές εταιρίες να δοθούν μετά το πέρας αυτής της περιόδου. Ο στόχος ήταν να αποφευχθεί η άμεση εκροή μετρητών και να βοηθηθούν οι επιχειρήσεις να περάσουν σε μια πολύ δύσκολη φάση, με τους πελάτες που είναι επιλέξιμοι να ζητήσουν επιστροφή χρημάτων μετά από 18 μήνες εάν δεν χρησιμοποιηθεί το κουπόνι. Το μέτρο αυτό ήταν αναγκαίο για την αποτροπή πτωχεύσεων στον τουριστικό κλάδο. Σε ότι αφορά τους ταξιδιωτικούς περιορισμούς, θεωρείται απαραίτητη πλέον η συμπλήρωση εγγράφου πιστοποιητικού ταξιδιού για οποιαδήποτε είσοδο στη χώρα. Οι επιβάτες που φθάνουν από κράτος μέλος εκτός Σένγκεν δεν επιτρέπεται να εισέλθουν στη Γαλλία. Αυτό δεν ισχύει για τους υπηκόους της Γαλλίας, υπηκόους των κρατών μελών του ΕΟΧ ή της Ελβετίας κατά την επιστροφή τους. Επίσης δεν ισχύει για τους επιβάτες με άδεια διαμονής που εκδίδεται από τη Γαλλία ή από κράτη μέλη του ΕΟΧ, την Ελβετία ή το Ηνωμένο Βασίλειο κατά την επιστροφή τους. Εξαιρέση στα παραπάνω αποτελούν και οι επαγγελματίες του τομέα της υγείας. Ο Δείκτης PMI για τη Γαλλία ευρίσκεται στο 28,9, το χαμηλότερο σημείο από την δημιουργία του δείκτη.

Διάγραμμα 1.2

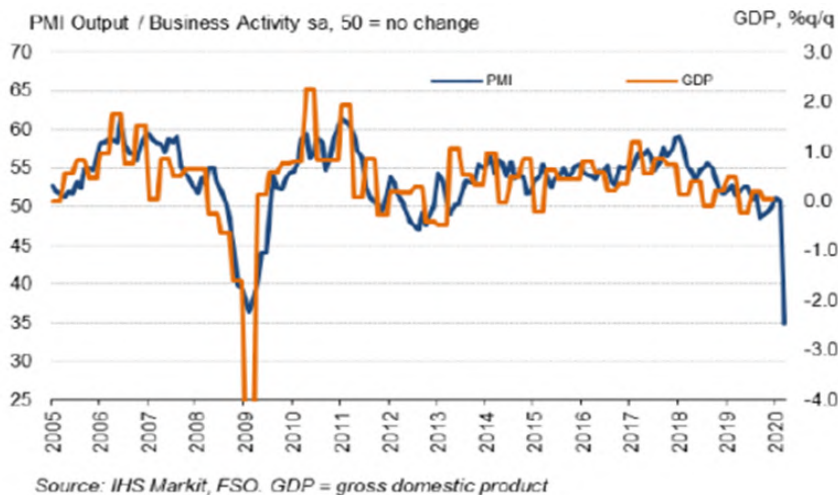
Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Γαλλία

Πηγή: HIS Markit

Σε ότι αφορά τη Γερμανία, το γερμανικό βαρόμετρο απασχόλησης IFO έπεσε στο χαμηλότερο επίπεδο της τελευταίας δεκαετίας τον Μάρτιο, από τη στιγμή που οι επιχειρήσεις πάγωσαν τις προσλήψεις και άρχισαν τις απολύσεις. Ο Δείκτης Υπευθύνων Προμηθειών PMI, είναι ο δείκτης που χρησιμοποιείται για να προβλέψει τις μεταβαλλόμενες οικονομικές τάσεις των επίσημων δεδομένων, όπως είναι το ΑΕΠ. Από την έναρξη δημιουργίας του δείκτη, βρίσκεται στο 35 που είναι ένα πολύ χαμηλό σημείο, καθώς κινείται πτωτικά. Η εξέλιξη της πανδημίας του κορωνοϊού στην Γερμανία ήταν σχετικά ελεγχόμενη με σχετικά χαμηλό δείκτη θανάτων ανά 100.000 άτομα.

Διάγραμμα 1.3
Δείκτης PMI και ΑΕΠ, Γερμανία

Το Υπουργείο Υγείας με τους κανονισμούς που εξέδωσε, καθιστούσε την υποχρεωτική

καραντίνα 14 ημερών για όσους εισέρχονται στη χώρα και την υποχρεωτική ενημέρωση της άφιξης τους στην αρμόδια υγειονομική υπηρεσία. Οι επιβάτες που φθάνουν από κράτος μέλος εκτός Σένγκεν δεν επιτρέπεται να εισέλθουν στη Γερμανία. Αυτό δεν ισχύει για τους υπηκόους των κρατών μελών του ΕΟΧ και της Ελβετίας, οι οποίοι επιστρέφουν στην πατρίδα τους, για επιβάτες με βρετανικό διαβατήριο με υπηκοότητα "Βρετανός Πολίτης" ή δικαίωμα διαμονής που εκδίδεται από το Ηνωμένο Βασίλειο ή με μακροχρόνιο δικαίωμα διαμονής (άδεια διαμονής ή θεώρηση μεγαλύτερης διάρκειας) σε κράτη μέλη του ΕΟΧ, την Ελβετία ή το Ηνωμένο Βασίλειο, που επιστρέφουν στον τόπο διαμονής τους. Όλοι οι επιβάτες πρέπει να προσκομίσουν συμπληρωμένο έντυπο εντοπισμού επιβατών δημόσιας υγείας κατά την άφιξη.

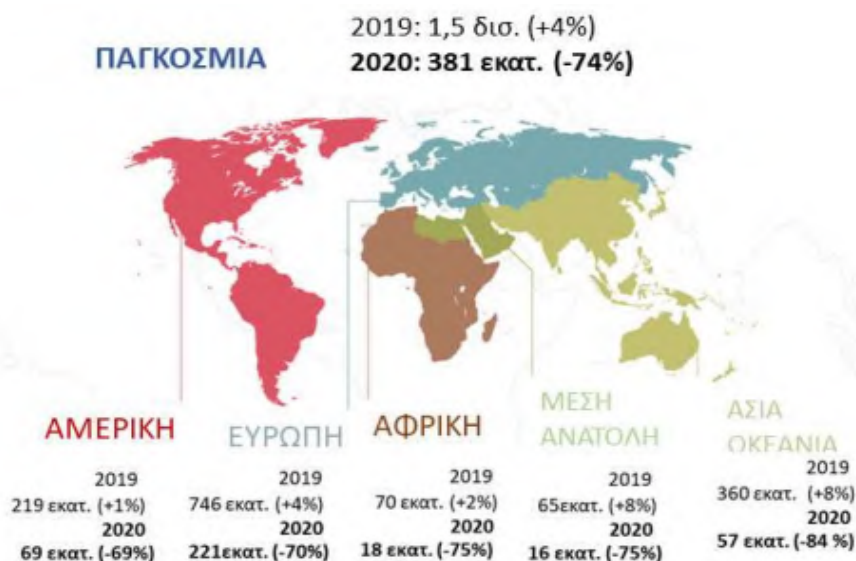
1.2 Επιπτώσεις στις διεθνείς μεταφορές/ μετακινήσεις

Ο ευρωπαϊκός τουρισμός ξεκινά να αντιμετωπίζει το πρώτο τρίμηνο του 2020 μια άνευ προηγουμένου κρίση, με τη πανδημία Covid-19 να μειώνει τις διεθνείς τουριστικές αφίξεις. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα του UNWTO, το πρώτο τρίμηνο του 2020 υπήρξε μείωση των αφίξεων κατά 22%, ενώ τον Μάρτιο οι αφίξεις μειώθηκαν κατά 57%, με συνολική απώλεια 67 εκατομμυρίων διεθνών αφίξεων. Τον Απρίλιο 2020 οι διεθνείς αφίξεις μειώθηκαν κατά 97%, όπου υπήρξε απώλεια 180 εκατομμυρίων διεθνών αφίξεων συγκριτικά με την ίδια περίοδο του 2019. Τον Μάιο οι διεθνείς αφίξεις μειώθηκαν κατά 98%, με 300 εκατομμύρια λιγότερες αφίξεις διεθνών τουριστών τον Ιανουάριο-Μάιο 2020 σε σύγκριση με την ίδια περίοδο του 2019. Έτσι το πρώτο εξάμηνο του 2020 ο διεθνής τουρισμός δέχτηκε μείωση κατά 65%. Συνολικά όμως υπό την επίδραση της πανδημίας Covid-19 η πτώση του διεθνούς τουρισμού έφτασε 73% για το 2020, με συνέπεια η ζήτηση για διεθνή ταξίδια στις αρχές του 2021 να παραμένει πολύ ασθενής. Οι προορισμοί συνέχισαν να παρουσιάζουν πολύ αδύναμα έσοδα τους πρώτους πέντε μήνες του 2021, που κυμαίνονται από 50% έως 90% μειώσεις συγκριτικά με το 2019.

Η πανδημία Covid-19 ώθησε όλους τους προορισμούς παγκοσμίως να εισάγουν περιορισμούς στα ταξίδια και με αυτό το τρόπο επηρέασε τα διεθνή μέσα μεταφοράς που αποτελούν βασικούς πυλώνες στήριξης του τουρισμού. Τα μέτρα που εισήγαγαν οι κυβερνήσεις με το κλείσιμο των συνόρων για τον περιορισμό της εξάπλωσης της πανδημίας είχαν ως αποτέλεσμα σημαντική απώλεια απασχόλησης σε ολόκληρο τον τουριστικό κλάδο με πολλά αεροδρόμια να πλήττονται και να ανακοινώνουν απολύσεις. Οι περισσότερες αεροπορικές εταιρείες μείωσαν ή ακύρωσαν πτήσεις λόγω χαμηλότερης ζήτησης και κλεισίματος διεθνών συνόρων (Darlak et al., 2020). Το 2019 έφτασαν οι διεθνείς τουριστικές αφίξεις 1,5 δισεκατομμύρια, αύξηση 4 τοις εκατό σε σχέση με το 2018, ενοποιώντας ένα δεκαετές ρεκόρ όπου ο τουρισμός αυξήθηκε ταχύτερα από την παγκόσμια οικονομία συνολικά (United Nations, 2020). Σύμφωνα με το Eurocontrol, η ευρωπαϊκή εναέρια κυκλοφορία για το 2020 έκλεισε στο -55% των επιπέδων του 2019. Συνολικά, 5,0 εκατομμύρια πτήσεις πραγματοποιήσαν το 2020 σε σύγκριση με 11,1 το 2019, με απώλεια 6,1 εκατομμυρίων πτήσεων. Από τον Απρίλιο του 2020, η αεροπορική

βιομηχανία (IATA) σημείωσε πτώση 80 % στις πτήσεις σε σύγκριση την ίδια περίοδο το 2019. Στις οικονομικές προοπτικές της IATA για τον παγκόσμιο κλάδο των αερομεταφορών, αυτό έδειξε ότι οι αεροπορικές εταιρείες αναμένεται να χάσουν 84,3 δισεκατομμύρια δολάρια το 2020. ²

Πίνακας 1.3
Διεθνείς Τουριστικές Αφίξεις 2020 (Ιανουάριος – Δεκέμβριος)

Πηγή: UNWTO

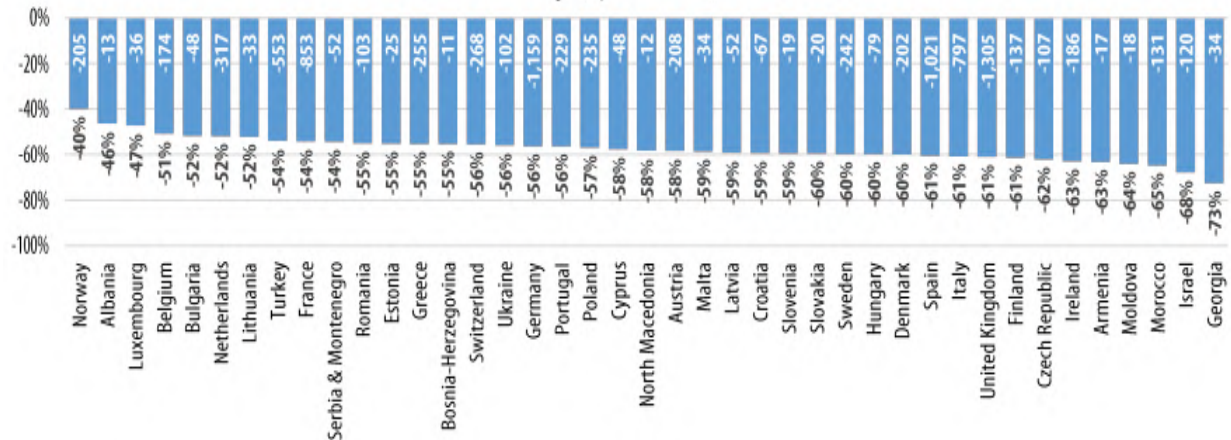
Σύμφωνα και με τον παραπάνω πίνακα γίνεται αντιληπτό ότι το 2020 αναμφισβήτητα αντιπροσωπεύει τη χειρότερη χρονιά για τον παγκόσμιο τουρισμό, με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO) να δείχνουν μείωση κατά -74% των διεθνών αφίξεων συγκριτικά με το 2019. Υπήρξαν 1,1 δις. λιγότερες διεθνείς αφίξεις το 2020 σε σχέση με το 2019 σε παγκόσμιους προορισμούς, καθώς μειώθηκε αισθητά η ζήτηση και εφαρμόστηκαν εκτεταμένοι ταξιδιωτικοί περιορισμοί. Συγκεκριμένα το 2019 οι διεθνείς ταξιδιωτικές αφίξεις ανήλθαν σε 1,5 δις., ενώ τη χρονιά του 2020 μόνο σε 381 εκατομμύρια. Επιπλέον η Ευρώπη κατέγραψε μείωση -70% με 221 εκατομμύρια αφίξεις σε σχέση με 746 εκατομμύρια που ήταν το 2019. Τους πρώτους μήνες του 2020 οι διεθνείς αφίξεις τουριστών μειώθηκαν κατά 56%, με αποτέλεσμα τον Μάιο οι αριθμοί να φτάνουν κάτω κατά 98%. Αυτό επέφερε στις εξαγωγές απώλεια σχεδόν 230 δις δολαρίων, πάνω από τρεις φορές από αυτό που χάθηκε κατά τη διάρκεια του συνόλου της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 2009 (UNWTO, 2020). Η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή αεροπορική εταιρία Lufthansa που εδρεύει στη Φρανκφούρτη υπέστη μείωση κατά 97% του αριθμού των επιβατών τον Απρίλιο (UNCTAD, 2020).

² <https://www.iata.org/en/pressroom/pr/2020-06-09-01/>

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα το 2020 η κίνηση ήταν μειωμένη σε όλα τα κράτη μεταξύ 40% και 73%.

Πίνακας 1.4
Απώλεια κυκλοφορίας (διαφορά στις πτήσεις 2019 - 2020)

Πηγή: Eurocontrol

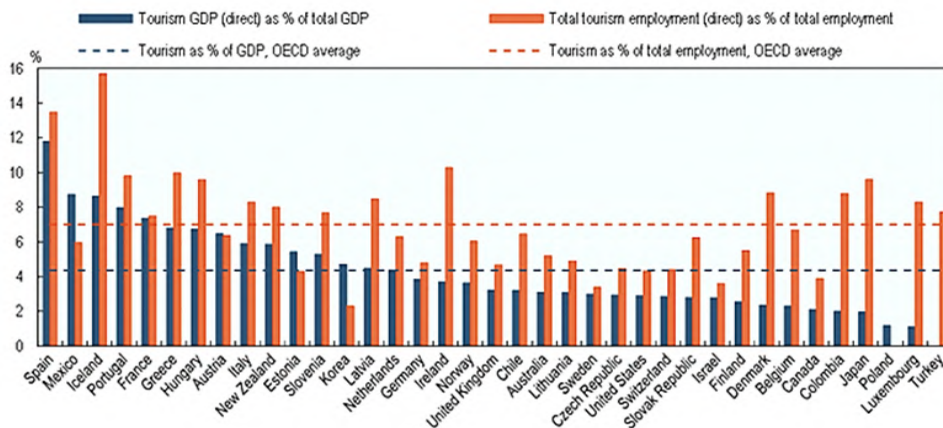
1.3 Ο αντίκτυπος στην τουριστική βιομηχανία

Η επίδραση που ασκεί αλλά και εισπράττει ο τουριστικός κλάδος συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στη διαμόρφωση της τουριστικής ζήτησης και της οικονομίας. Υπάρχουν αρκετοί τομείς οι οποίοι επωφελούνται από τον τουριστικό κλάδο όπως οι αεροπορικές εταιρίες, τα τουριστικά καταλύματα και οι υπηρεσίες φιλοξενίας (π.χ. ξενοδοχεία, ενοικιαζόμενα δωμάτια), καθώς και οι χώροι διασκέδασης και ψυχαγωγίας όπως εμπορικά κέντρα, θέατρα και κινηματογράφοι. «Ο τουρισμός, σε αντίθεση με τις περισσότερες δραστηριότητες του πρωτογενούς και του δευτερογενούς τομέα, αποτελεί οριζόντια δραστηριότητα και όχι κάθετη, δηλαδή αποτελεί μια δραστηριότητα που οριοθετείται από την πλευρά της ζήτησης προϊόντων και υπηρεσιών» (INSETE, 2020). Για αυτό το λόγο αδιαμφισβήτητα χαρακτηρίζεται ως μια ισχυρή δύναμη στο κομμάτι της οικονομίας και έναν από τους σημαντικότερους συντελεστές που συνεργούν στην ανάπτυξη και εξέλιξη των χωρών παγκοσμίως. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τόσο τα ταξίδια όσο και ο τουρισμός θεωρούνται σημαντικοί συντελεστές για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίοι διαδραματίζουν κύριο ρόλο στην κοινωνικοοικονομική διάσταση των χωρών αλλά και στη πολιτιστική τους ανάπτυξη. Υπάρχει η δυνατότητα ακόμα και των πιο ευάλωτων περιοχών να ανέλθουν οικονομικά και να ενισχύσουν με αυτό το τρόπο την κοινοτική συνοχή.

Η τουριστική βιομηχανία έχει καταστεί βασικός μοχλός όχι μόνο για τη παραγωγή εργασίας, αλλά και για το ακαθάριστο εθνικό προϊόν. Σε πολλές χώρες ο τουρισμός παίζει καθοριστικό ρόλο ως στρατηγικός πυλώνας του ΑΕΠ της οικονομίας. Ο τομέας συμβάλλει άμεσα, κατά μέσο όρο, στο 4,4% του ΑΕΠ και στο 21,5% των εξαγωγών υπηρεσιών στις χώρες του ΟΟΣΑ (OECD, 2020). Στον Πίνακα 1.5 αναγράφεται το

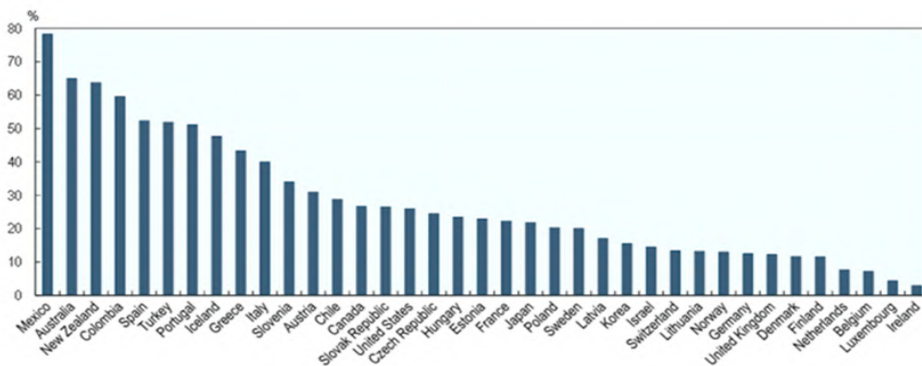
ποσοστό που καταλαμβάνει ο τουρισμός σε κάθε χώρα με την άμεση συμβολή του στις οικονομίες του ΟΟΣΑ και αντίστοιχα στον Πίνακα 1.6 παρουσιάζεται η συμβολή που παρέχει ο τουρισμός στις εξαγωγές υπηρεσιών σε κάθε χώρα. Σύμφωνα με τους παρακάτω πίνακες, στην Ισπανία ο τουρισμός συμβάλλει στο 11,8% του ΑΕΠ, ενώ το 52,3% των συνολικών εξαγωγών υπηρεσιών αντιπροσωπεύουν τα ταξίδια, στη Γαλλία 7,4% και 22,2%. Επίσης, στην Ισπανία το μερίδιο της τουριστικής απασχόλησης αντιπροσωπεύει το 13,5% της συνολικής απασχόλησης, το 10,0% στην Ελλάδα και το 9,8% στην Πορτογαλία.

Πίνακας 1.5
Άμεση συμβολή του τουρισμού στις οικονομίες του ΟΟΣΑ

Πηγή: Στατιστικές Τουρισμού του ΟΟΑΣΑ (Βάση δεδομένων)

Πίνακας 1.6
Συμβολή του τουρισμού στις εξαγωγές υπηρεσιών

Πηγή: Στατιστικές Τουρισμού του ΟΟΑΣΑ (Βάση δεδομένων)

Η Ευρωπαϊκή περιοχή αποτελεί μια παγκόσμια τουριστική βιομηχανία με εκατομμύρια τουρίστες να προσέρχονται στην Ευρώπη κάθε χρόνο. Η Ευρώπη είναι μία από τις σημαντικότερες αγορές στην παγκόσμια τουριστική βιομηχανία και αντιπροσωπεύει ένα

στα δύο ταξίδια παγκοσμίως που αντιπροσωπεύουν το 48% του συνολικού εξερχόμενου τουρισμού (UNWTO, 2019). Σταδιακά μεγάλο μέρος της τουριστικής βιομηχανίας έχτισε την οικονομική της στρατηγική γύρω από ένα μέλλον χωρίς προβλήματα, με ανοιχτά σύνορα και υψηλή τουριστική ζήτηση. Το 2019 η τουριστική βιομηχανία σε παγκόσμιο επίπεδο συνέβαλε σε 8,9 τρισεκατομμύρια δολάρια στο παγκόσμιο ΑΕΠ ισοδυναμώντας με 10,3%. Επιπλέον αξίζει να επισημανθεί πως 1 στις 10 θέσεις εργασίας σε όλο τον κόσμο βρίσκεται στον τουρισμό, που ισοδυναμεί με 330 εκατομμύρια θέσεις εργασίας.

Η βιομηχανία ταξιδιών και τουρισμού ήταν ένας από τους πρώτους τομείς που επηρεάστηκαν από τη πανδημία Covid-19. Αναμφίβολα οι σοβαρές επιπτώσεις της πανδημίας και η κατάσταση του περιορισμού αντικατοπτρίζονται και στη ξενοδοχειακή βιομηχανία. Η πανδημία Covid-19 έχει επηρεάσει κάθε τομέα σε όλο τον κόσμο και η ξενοδοχειακή βιομηχανία είναι από τις πιο πληγείσες. Σε παγκόσμιο επίπεδο, τα ξενοδοχεία έχουν αναφέρει ότι έχουν εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά πληρότητας ή έχουν κλείσει μαζικά. Μεγάλες αλυσίδες ξενοδοχείων είδαν την τιμή των μετοχών τους να μειώνεται. Στην Ευρώπη εκτιμήθηκε ότι το 76% των ξενοδοχείων έκλεισαν. Σύμφωνα με την STR, πολλές ήταν οι χώρες στις οποίες, την πρώτη εβδομάδα του Μαΐου, είχαν μέσο ποσοστό πληρότητας χαμηλότερο από 30%.

Παρόλο που έχουν καταγραφεί ευρέως πτωχεύσεις μεγάλων αεροπορικών εταιριών και μεγάλων ταξιδιωτικών πρακτορείων, τα αποτελέσματα της πανδημικής κρίσης διαφαίνονται πιο έντονα στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν περίπου το 80% των επιχειρήσεων του τουρισμού και διατρέχουν το μεγαλύτερο κίνδυνο αποτυχίας. Η πιθανή κατάρρευσή τους απειλεί να επηρεάσει αρνητικά εκατομμύρια ανθρώπους σε ολόκληρο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων πολλών ευάλωτων κοινοτήτων, που εξαρτώνται από τον τουρισμό. Σύμφωνα με το World Travel & Tourism Council, 100 εκατομμύρια θέσεις εργασίας που στηρίζονται από τα ταξίδια και τον τουρισμό βρίσκονται σε κίνδυνο. Η πανδημία Covid-19 αναμφισβήτητα θα αφήσει βαθύ αποτύπωμα στη δομή του ταξιδιού και του τουριστικού κλάδου. Η πτώση της ζήτησης των καταναλωτών αποτελεί μια αιτία που έχει αναγκάσει πολλούς 'μικρότερους' ταξιδιωτικούς και τουριστικούς φορείς να κλείσουν. Ταυτόχρονα, μεγαλύτερες εταιρίες που περιλαμβάνουν αεροπορικές εταιρίες, κρουαζιερόπλοια και ξενοδοχεία και που βρίσκονται σε πιο πλεονεκτική θέση, αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις καθώς η ζήτηση δεν αυξάνεται και αργεί να ανακάμψει λόγω της κατάστασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η διαχείριση πανδημικής κρίσης από την Ευρωπαϊκή Ένωση

2.1 Οι αρμοδιότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τουρισμό

Υπάρχουν κάποιοι τομείς, όπως είναι και ο τουρισμός, για τους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει αυτό που οι Συνθήκες ονομάζουν «συμπληρωματικές αρμοδιότητες». Λαμβάνει δηλαδή βοηθητικό ρόλο μέσα από τη στήριξη, τη συμπλήρωση ή το συντονισμό της δράσης των κρατών μελών. Συνεπώς η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν έχει την εξουσία να νομοθετεί και δεν μπορεί να παρεμβαίνει στην ικανότητα των κρατών μελών να το κάνουν.

Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει ως στόχο να διατηρηθεί η πρωταρχική θέση της Ευρώπης ως κορυφαίος τουριστικός προορισμός. Μέχρι σήμερα, η Επιτροπή έχει εστιάσει τις ακόλουθες προτεραιότητες δράσης για τον τουρισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης:³

- αύξηση της τουριστικής ζήτησης, εντός και εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης
- βελτίωση του φάσματος των τουριστικών προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρονται
- τόνωση ανταγωνιστικότητας στον Ευρωπαϊκό τουριστικό τομέα
- προώθηση της Ευρώπης ως μοναδικού προορισμού
- ενσωμάτωση του τουρισμού σε άλλες πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- προώθηση της ανάπτυξης βιώσιμου, υπεύθυνου και υψηλής ποιότητας τουρισμού
- εδραίωση της εικόνας της Ευρώπης ως συλλογής βιώσιμων προορισμών υψηλής ποιότητας
- μεγιστοποίηση του δυναμικού των χρηματοδοτικών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη του τουρισμού.

2.2 Μέτρα για τον τουρισμό

Με το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19 η Ευρωπαϊκή Ένωση ήρθε αντιμέτωπη με μια πρωτόγνωρη κατάσταση την οποία έπρεπε να διαχειριστεί. Αρχικά με τα περιοριστικά μέτρα που εφαρμόστηκαν σε όλες τις χώρες μπόρεσε η πανδημία Covid-19 να περιοριστεί

---

³ https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/policy-overview_en

και να φανεί ως ένα περιστατικό το οποίο θα μπορούσε να μετριαστεί. Παρόλα αυτά το πλήγμα που επέφερε η πανδημική κρίση στη τουριστική βιομηχανία ήταν μεγάλο και θα έπρεπε η μεταβατική περίοδος προς την ανάκαμψη να ενθαρρυνθεί και υποστηριχτεί με κάποια μέτρα. Τα μέτρα αυτά φυσικά είχαν ως πρωταρχικό στόχο να κερδίσουν ξανά την εμπιστοσύνη των πολιτών με την επιστροφή σε ταξίδια που θα τηρούν όλα τα μέτρα υγιεινής και που θα αποπνέουν την ασφάλεια.

Καθώς λοιπόν η τουριστική βιομηχανία θέλει να αναβαθμιστεί και να παρέχει ένα περιβάλλον στο οποίο όλοι όσοι παρευρίσκονται θα νιώθουν ασφαλείς, δημιουργήθηκε η λεγόμενη Ευρωπαϊκή Σφραγίδα Ασφαλείας κατά του Covid-19 που αποτελεί ένα εθελοντικό έγγραφο. Αναπτύχθηκε από την ευρωπαϊκή επιτροπή τυποποίησης και χωρίζεται σε δύο μέρη όπου περιλαμβάνονται απαιτήσεις και συστάσεις για τους τουριστικούς οργανισμούς που επιθυμούν να ανοίξουν ξανά και να λειτουργήσουν με ασφάλεια τις επιχειρήσεις τους. Μέσω αυτής παρέχεται η δυνατότητα στους τουριστικούς οργανισμούς να βελτιώνουν και να ισχυροποιούν τις διαδικασίες παροχής ασφάλειας στις επιχειρήσεις τους. Η τουριστική βιομηχανία ειδικότερα σε περιόδους κρίσεις θα πρέπει να είναι ευέλικτη και συνετή και να είναι σε θέση να παρέχει στους επισκέπτες και πάλι τις καλύτερες δυνατές συνθήκες. Αυτή η δυνατότητα είναι εξαιρετικά σημαντική καθώς μπορεί να αυξήσει την εμπιστοσύνη των ταξιδιωτών και των τουριστών σε ένα περιβάλλον μέσα από το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση θα αντιπροσωπεύει ένα ποιοτικό τουριστικό προορισμό.⁴

Επιπλέον δημιουργήθηκε το Έντυπο Ψηφιακού Εντοπισμού Επιβατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (dPLF), το οποίο αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τον εντοπισμό επαφών σε περίπτωση που οι ταξιδιώτες εκτεθούν στον ιό κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους σε κάποια διεθνή μεταφορά με αεροπλάνο, πλοίο, λεωφορείο ή αυτοκίνητο. Οι πληροφορίες που παρέχουν οι ταξιδιώτες στο PLF μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις αρχές δημόσιας υγείας στις χώρες προορισμού για να επικοινωνήσουν γρήγορα με τους ταξιδιώτες, με στόχο την προστασία της υγείας τους και την πρόληψη περαιτέρω εξάπλωσης της νόσου.

Για τη διευκόλυνση στην ασφαλή ελεύθερη κυκλοφορία εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, είναι το Ενωσιακό Ψηφιακό Πιστοποιητικό Covid. Θα αποτελεί το αποδεικτικό του εμβολιασμού, του αρνητικού αποτελέσματος ή της ανάρρωσης κατά του Covid-19. Όσοι θα διαθέτουν το ενωσιακό ψηφιακό πιστοποιητικό Covid δεν θα υποβάλλονται σε επιπλέον ταξιδιωτικού περιορισμούς από τα κράτη μέλη. Σε περιπτώσεις που θα θεωρούνται αναγκαίοι για τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας, το κράτος μέλος τότε θα πρέπει να ενημερώνει άμεσα την Επιτροπή και όλα τα υπόλοιπα κράτη μέλη αιτιολογώντας τα νέα αυτά μέτρα. Το συγκεκριμένο πιστοποιητικό δεν είναι υποχρεωτικό αλλά θα μπορεί να διευκολύνει όσους το κατέχουν στις μετακινήσεις, εξαιρώντας τους από περιορισμούς που υπάρχουν όπως η καραντίνα.

---

⁴ https://ec.europa.eu/growth/content/new-european-tourism-covid-19-safety-seal-available_en

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ο αντίκτυπος της πανδημίας Covid-19 στον τουρισμό της Ελλάδας

3.1 Η τουριστική βιομηχανία της Ελλάδας

Η Ελλάδα αποτελεί έναν παγκόσμιο τουριστικό προορισμό, με τον τουρισμό να είναι και να παραμένει μια μεγάλη βιομηχανία της χώρας και να είναι ένας από τους πιο ανταγωνιστικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας. «Αυτό που κάνει την Ελλάδα ελκυστική ως προορισμό είναι οι διαφορετικοί τύποι τουριστικών πόρων που διαθέτει και που αφορούν στο κλίμα, στον πολιτισμό και την παράδοσή της, στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, αλλά και στην υποδομή της» (Τσάρτας, 2010). Σύμφωνα με την κατάταξη του World Economic Forum το 2019 ως προς την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, σχετικά με τη διάσταση των υποδομών η Ελλάδα κατέχει την 37η θέση και υπολείπεται σημαντικά έναντι ανταγωνιστικών χωρών στον τουρισμό όπως για παράδειγμα Ισπανία 7η, Ιταλία 18η, Πορτογαλία 21η.⁵

Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί έτσι βασικό μοχλό ανάπτυξης της χώρας καθώς συνεισφέρει ενεργά στο ΑΕΠ της και συμβάλλει στο άνοιγμα της αγοράς και των νέων θέσεων απασχόλησης, μειώνοντας με αυτό τον τρόπο αισθητά την ανεργία. Ο τουρισμός στην Ελλάδα «αναπτυσσόμενος με τριπλάσιο ρυθμό από τους υπόλοιπους τομείς, συμπαρασύρει στην ανάπτυξη τους κλάδους των κατασκευών, των μεταφορών, των υπηρεσιών και του λιανεμπορίου, ενώ παράλληλα παρουσιάζει ιδιαίτερο επενδυτικό ενδιαφέρον» (Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025).

Η Ελλάδα παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού που μπορούν να αποτελούν κίνητρο επισκεψιμότητας των τουριστών. Αρχικά ο αγροτουρισμός αποτελεί μια δυνατή εναλλακτική μορφή τουρισμού στην ύπαιθρο. Η Ελλάδα με τα ιδιαίτερα τοπικά χαρακτηριστικά που διαθέτει, τη παράδοση και τη γεωφυσική ποικιλομορφία συνθέτει έναν μοναδικό τόπο και μια απολαυστική εμπειρία για κάθε επισκέπτη. Ανάμεσα στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού για την Ελλάδα συγκαταλέγεται και ο συνεδριακός τουρισμός, όπου τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει σημαντική άνοδο με αποτέλεσμα να δημιουργούνται νέες θέσεις απασχόλησης και να αυξάνονται τα έσοδα. Οι Έλληνες επιστήμονες, με τις εφευρέσεις, τις καινοτομίες και το ερευνητικό τους έργο πρωταγωνιστούν στη διεθνή επιστημονική κοινότητα. Τα επιστημονικά συνέδρια που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα είναι αρκετά αξιόλογα, αντανακλώντας τη σημασία που δίνει η χώρα στις καινοτόμες επιστήμες. Μια ακόμη μορφή εναλλακτικού τουρισμού που είναι πολύ διαδεδομένη για τη χώρα μας είναι ο θρησκευτικός τουρισμός. Η θρησκεία ως πολιτισμικό φαινόμενο συνδέεται άμεσα με τον τουρισμό και συνιστά ειδικό τουριστικό απόθεμα που βασίζεται σε διακριτό πολιτιστικό υπόβαθρο και παραδόσεις. Έλληνες και ξένοι επισκέπτες συγκλονίζονται από τους

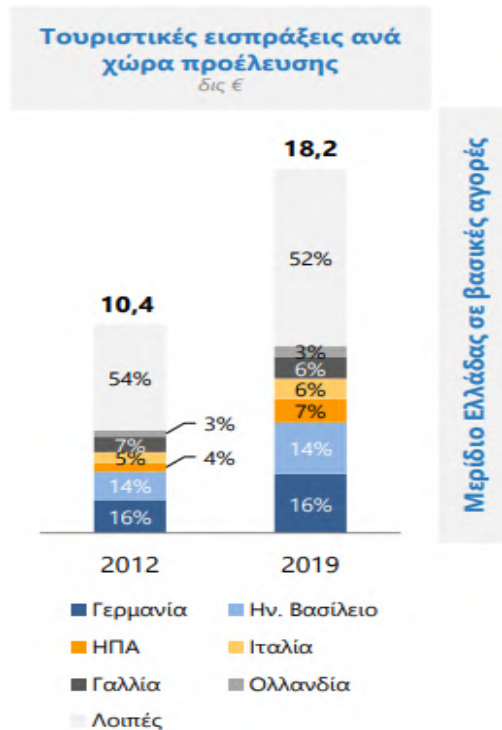
⁵ https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

μεγαλοπρεπείς βυζαντινούς ναούς, τα μοναστήρια και τα ιερά προσκυνήματα. Οι παραπάνω μορφές πρέπει να αναβαθμίζονται και αξιοποιούνται από την Ελλάδα ώστε να μπορεί η χώρα να προσελκύει τουρίστες παρέχοντας τους μοναδικές εμπειρίες και αυξάνοντας φυσικά τη τουριστική ζήτηση.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης υπήρξε συνεχής βελτίωση των τουριστικών εσόδων έναντι άλλων κλάδων της ελληνικής οικονομίας. Κατά τη περίοδο 2013-2019 οι τουριστικές αφίξεις στη χώρα μας αυξάνονταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 11%, σε αντίθεση με την περίοδο του 2002-2012 που αυξάνονταν με 1,3%. Αυτό έφερε την Ελλάδα σε μια αρκετά καλή επίδοση με σημαντική αύξηση του μεριδίου της χώρας στην παγκόσμια τουριστική αγορά, δηλαδή από το 1,8 % την περίοδο 2002-2012 στο 2,2 % την περίοδο 2013-2019. Αυτό δείχνει ότι ο τουρισμός βοήθησε στο να απορροφηθεί ένα μεγάλο μέρος της οικονομικής κρίσης. «Από το 2013 έως το 2019 ο τουρισμός στην Ελλάδα διένυσε τη χρυσή περίοδο του και στήριξε την οικονομία και την κοινωνία στα δύσκολα χρόνια της οικονομικής κρίσης» (Δρέττα, 2020). Συγκεκριμένα, «για το 2019, ο τουρισμός συνέβαλε στο 25% του ΑΕΠ (INSETE, 2019), και επιπλέον το τρίτο τρίμηνο του 2019 οι εργαζόμενοι που εξαρτώνται από τον τουρισμό έφτασαν της 850.000, ανάγοντας τον τουρισμό τον μεγαλύτερο εργοδότη της Ελλάδας» (WTTC, 2019).

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, μέσα από την αύξηση των τουριστικών αφίξεων ενισχύθηκαν σημαντικά οι τουριστικές εισπράξεις, σημειώνοντας μέση ετήσια αύξηση ίση με 8,3%, από 10,4 δις που ήταν το 2012 στα 18,2 δις το 2019. Χώρες όπως η Γερμανία, ΗΒ, ΗΠΑ, Ιταλία, Γαλλία και Ολλανδία συνέβαλαν ώστε να επιτευχθεί η ανοδική πορεία των εισπράξεων στον ελληνικό τουρισμό, οι οποίες καλύπτουν περίπου το 50%. Με την Ελλάδα επιπρόσθετα να κατέχει περί του 3% στη συνολική διεθνή τουριστική αγορά των χωρών αυτών (ύψους 360 δις).

Πίνακας 1.7 **Τουριστικές εισπράξεις (2012-2019)**

Πηγή: Eurostat, PWC

Συγκεκριμένα, το 2019 η Ελλάδα εισέπραξε από τον εισερχόμενο τουρισμό περίπου 7,7 δις. ευρώ από τις χώρες της ζώνης του ευρώ. Το 2019 εισέπραξε από τον εισερχόμενο τουρισμό από την Γερμανία περίπου 3 δις. ευρώ και από τη Γαλλία περίπου 1,1 δις. ευρώ. Επιπλέον από την Ιταλία εισέπραξε περίπου 1 δις. ευρώ και από την Ολλανδία περίπου 534 εκατ. ευρώ.

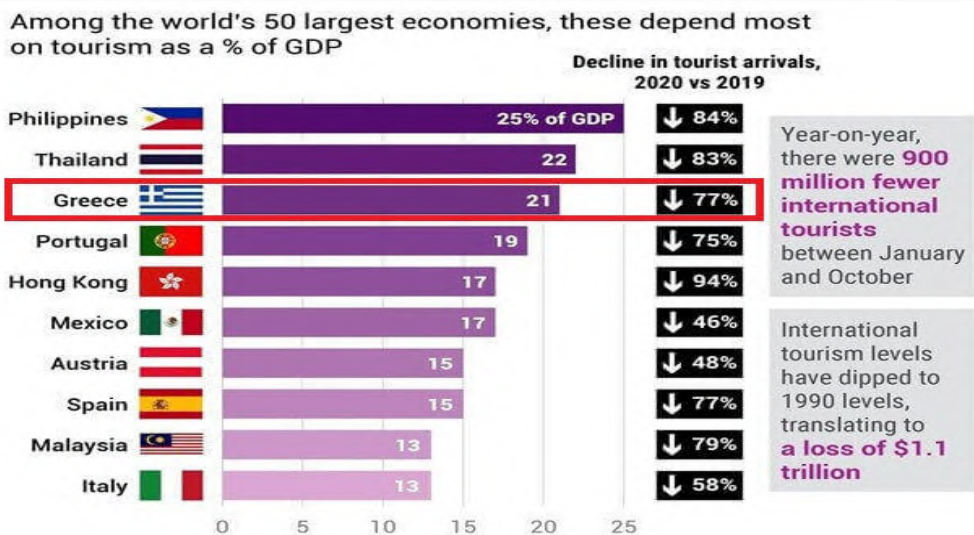
3.2 Οι επιδόσεις του ελληνικού τουρισμού εν μέσω πανδημίας

Καθώς το ξέσπασμα της πανδημίας Covid-19 έφερε πρωτοφανείς προκλήσεις και αβεβαιότητες σε κάθε οικονομία, ο τουρισμός αποτέλεσε ιδιαίτερα ένα από τους πλέον πληγέντες τομείς. Η ελληνική οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, όπου κατά τη διάρκεια της πανδημίας αποτέλεσε τον τομέα που επηρεάστηκε περισσότερο. Η μείωση του ΑΕΠ της χώρας 9,0% αντανάκλα τις επιπτώσεις της μείωσης των εξαγωγών. Η μεγαλύτερη απώλεια οφείλεται στη μεγάλη μείωση των εξαγωγών κατά 21,5%. Στην Ελλάδα κατά ένα μεγάλο μέρος οι τουριστικές υπηρεσίες παρέχονται από μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις και για αυτό τη περίοδο της πανδημικής κρίσης Covid-19 η χώρα δοκιμάστηκε περισσότερο από τις υπόλοιπες χώρες (Χριστοδουλάκης, 2020). Η Ελλάδα εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό, κάτι που φαίνεται και από τον παρακάτω πίνακα όπου καταλαμβάνει τη τρίτη χώρα στη λίστα, με τον τουρισμό να αντιπροσωπεύει το 21% του ΑΕΠ της Ελλάδας.

Πίνακας 1.8

Η επίδοση της οικονομίας σε χώρες που εξαρτώνται από τον τουρισμό

Πηγή: World Tourism Organization, World Bank

Η εξάπλωση της πανδημίας στην Ελλάδα από τα μέσα Αυγούστου του 2020 επεκτάθηκε πολύ γρήγορα. Σε γενικές γραμμές της η Ελλάδα μπόρεσε να ελέγξει σε σύντομο χρονικό διάστημα την εξέλιξη της πανδημίας μέσω της έγκυρης επιβολής του lockdown. Στις 11 Ιανουαρίου του 2021 η Ελλάδα βρισκόταν στην 89^η θέση παγκοσμίως ως προς τα επιβεβαιωμένα κρούσματα του Covid-19 ανά 1 εκατομμύριο κατοίκους. Συγκεκριμένα την ημερομηνία αυτή είχε καταγράψει 13,97 χιλ. κρούσματα και 510 θανάτους ανά 1.0. εκατ. κατοίκους, από 2.543 κρούσματα και 51 θανάτους ανά 1.0. εκατ. κατοίκους την 31^η Οκτωβρίου 2020 (INSETE,2021).

Πίνακας 1.9

Εξέλιξη του Covid-19 στην Ελλάδα (κατά μήνα)

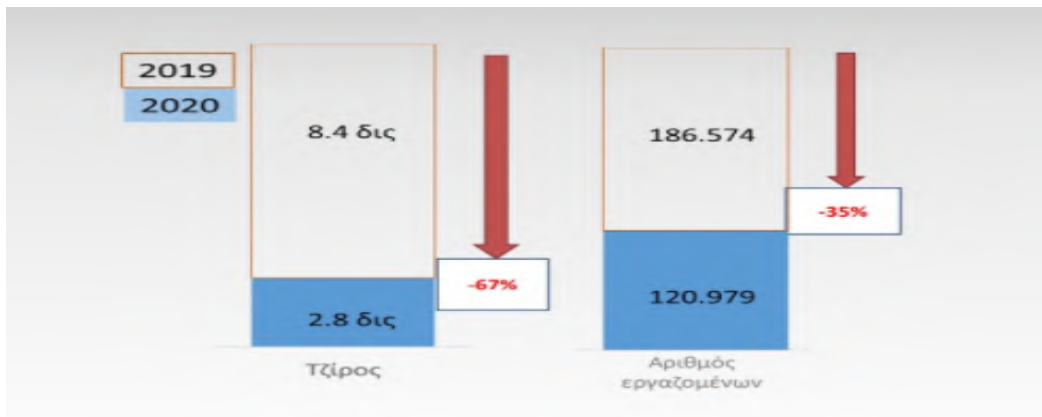
2020	Νέα Κρούσματα	Νέοι Θάνατοι από τον Covid-19	% Θνησιμότητας
Μάρτιος	1.208	43	3,56%
Απρίλιος	1.364	96	7,04%
Μάιος	339	36	10,62%
Ιούνιος	475	16	3,37%
Ιούλιος	1.011	12	1,19%
Αύγουστος	5.733	59	1,03%
Σεπτέμβριος	7.989	126	1,58%
Οκτώβριος	19.073	232	1,22%
Νοέμβριος	67.031	1.701	2,54%
Δεκέμβριος	33.691	2.467	7,32%
Σύνολο 2020	137.914	4.788	3,47%
Ιανουάριος 2021 (1-25)	14.062	858	6,10%

Πηγή: ΠΟΥ, Στατιστικά στοιχεία 2021.

3.3 Οι επιδράσεις στην ελληνική τουριστική βιομηχανία

Σε ότι αφορά τις επιδράσεις στην ελληνική τουριστική βιομηχανία και συγκεκριμένα στον ξενοδοχειακό κλάδο, σημειώθηκε μείωση του τζίρου 67% από τα 8,4 δισ. ευρώ το 2019 στα 2,8 δισ. ευρώ το 2020, άρα συνολική απώλεια 5,6 δισ. και κάμψη της απασχόλησης κατά 35% από 186.574 εργαζόμενους το 2019 στους 120.979 εργαζόμενους το 2020. Αναλυτικότερα, το 96,9% των ξενοδοχείων συνεχούς λειτουργίας βλέπει πτώση του τζίρου κατά μέσο όρο 65,5%, ενώ για το 98% των ξενοδοχείων εποχικής λειτουργίας η αντίστοιχη πτώση προβλέπεται κατά μέσο όρο στο 73%.

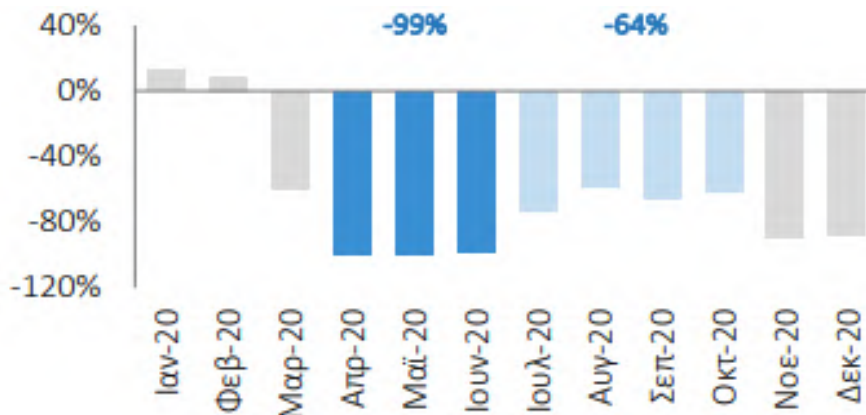
Πίνακας 1.10
Μεταβολή του τζίρου-απασχόλησης στον ξενοδοχειακό κλάδο

Πηγή: Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων (ΙΤΕΠ)

Στα μεγέθη του ελληνικού τουρισμού αντικατοπτρίζεται η απότομη πτώση της τουριστικής κίνησης με τις αφίξεις να μειώνονται κατά 27 εκ. το 2020 σε σύγκριση με τα 34 εκ. του 2019, τις διανυκτερεύσεις κατά 71 εκ. από 92 εκ. το 2019 και τις εισπράξεις κατά 14 δισ από 18 δισ το 2019. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφεται η πορεία των αεροπορικών αφίξεων ανά μήνα για το 2020. Ενώ το 2^ο τρίμηνο υπάρχει μια κακή επίδοση όπου η πτώση των αεροπορικών αφίξεων φτάνει το 99%, τη περίοδο μεταξύ Ιουλίου και Σεπτεμβρίου οι επιδόσεις καλυτερεύουν με τη πτώση να μειώνεται στο 64%. Προς αυτή τη θετική εξέλιξη συμβάλλει η χαλάρωση των περιοριστικών μέτρων τους καλοκαιρινούς μήνες σε συνδυασμό με τη σχετικά καλή επιδημιολογική κατάσταση της χώρας. Σημαντικό ρόλο έπαιξε η επιδημιολογική εικόνα στις χώρες προέλευσης των τουριστών, καθώς αυτό είχε άμεσο αντίκτυπο για τις αποφάσεις και τις διαδικασίες που έπρεπε να συντρέξουν κατά την είσοδο και έξοδο των τουριστών από την Ελλάδα.

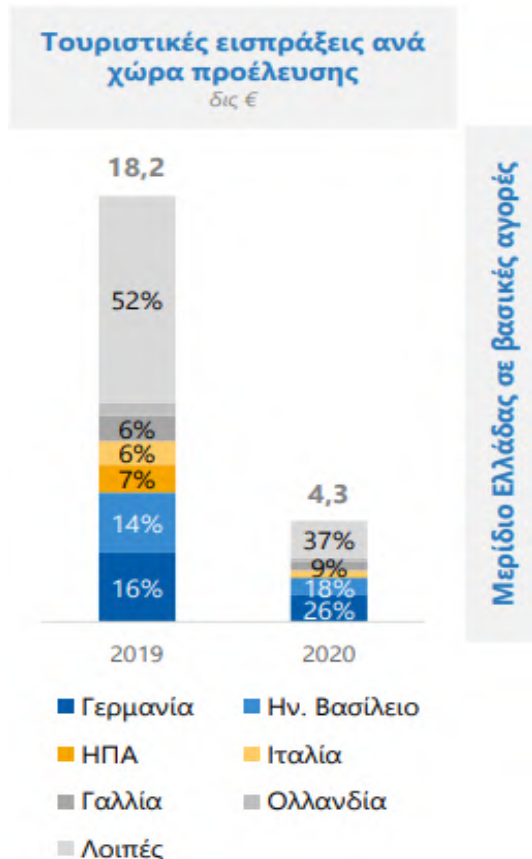
Πίνακας 1.11
Αεροπορικές αφίξεις τουριστών εξωτερικού (2020)

Για τη χρονιά του 2020, η εισερχόμενη ταξιδιωτική κίνηση στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 76,5% και διαμορφώθηκε στα 7.375.000 ταξιδιώτες, έναντι 31.348.000 ταξιδιωτών το 2019. Ειδικότερα, η ταξιδιωτική κίνηση μέσω αεροδρομίων μειώθηκε κατά 73,2%, ενώ αυτή μέσω οδικών σταθμών κατά 83,8%. Η ταξιδιωτική κίνηση από τη Γερμανία παρουσίασε μείωση κατά 62,1% και διαμορφώθηκε στο 1.526.000 ταξιδιώτες, ενώ αυτή από τη Γαλλία μειώθηκε κατά 69,6% και διαμορφώθηκε στις 469.000 ταξιδιώτες.

Σε ότι αφορά τις ταξιδιωτικές εισπράξεις, το 2020 εμφάνισαν μείωση κατά 76,5% σε σύγκριση με το 2019 και διαμορφώθηκαν στα 4.280.400.000 ευρώ. Οι εισπράξεις από τη Γερμανία μειώθηκαν κατά 61,6% και διαμορφώθηκαν στο 1.135.000.000 ευρώ, ενώ οι εισπράξεις από τη Γαλλία μειώθηκαν κατά 66,3% και διαμορφώθηκαν στα 367 εκατ. ευρώ.

Πίνακας 1.12
Τουριστικές εισπράξεις (2012-2019)

Πηγές: Eurostat, PWC

Τα μεγέθη της εθνικής οικονομίας επηρεάζονται σημαντικά από τον κλάδο του τουρισμού, που όμως «εκπροσωπείται από μόνο τέσσερις εταιρίες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών, δύο εισηγμένες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, μία εταιρεία ενοικίασης αυτοκινήτων καθώς και μια επιχείρηση κρουαζιέρων» (PWC, 2020). Από τον παρακάτω πίνακα φαίνεται η διαφοροποίηση που υπάρχει μεταξύ των τεσσάρων εταιριών ως προς τις επιδόσεις τους στα έσοδα αλλά και στις επιπτώσεις που υπέστησαν από την πανδημική κρίση. Συγκεκριμένα η εταιρία ενοικίασης αυτοκινήτων βρίσκεται σε καλύτερη θέση ως προς το επίπεδο των εσόδων της. Ο κόσμος τη περίοδο της πανδημίας προσπάθησε να μετριάσει τη χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς για την αποφυγή του συντονισμού και για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού. Έτσι η εταιρία μπόρεσε να εκμεταλλευτεί επιπλέον τη παροχή μακροχρόνιας μίσθωσης οχημάτων και με αυτό τον τρόπο να μετριάσει τον αντίκτυπο του Covid-19 στο επίπεδο των εσόδων της. Με τα περιοριστικά μέτρα στις μετακινήσεις και λόγω της μειωμένης τουριστικής δραστηριότητας η πτώση στην επιχείρηση κρουαζιέρων ήταν αρκετά αισθητή. Παρόλα αυτά το μεγαλύτερο πλήγμα φαίνεται στις δυο ξενοδοχειακές επιχειρήσεις όπου αποτελούν και τις μικρότερες του κλάδου σε επίπεδο εσόδων. Λόγω της έντονης επιρροής της πανδημίας Covid-19 στον τουριστικό τομέα και ειδικότερα στον ξενοδοχειακό κλάδο η μείωση των εσόδων ήταν πολύ μεγάλη.

Πίνακας 1.13**Τέσσερις ελληνικές εταιρίες που επηρεάστηκαν από την πανδημία Covid-19**

Θέση	Όνομα εταιρείας	Κύκλος Εργασιών 6Μ 2020*	Δ% Κύκλου Εργασιών 6Μ 2020 - 6Μ 2019
1	ΑΥΤΟHELLAS (HERTZ) Α.Τ.Ε.Ε.	211,4	-18,3%
2	ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΑΙ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΑΙ Α.Ν.Ε.	16,0	-34,9%
3	ΛΑΜΨΑ Α.Ε. ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΩΝ	8,3	-74,7%
4	ΓΕΚΕ Α.Ε.	1,4	-73,6%

* σε € εκ.

Πηγή: PWC, 2020

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η διαχείριση της πανδημικής κρίσης**4.1 Μέτρα σε επίπεδο Ελλάδας**

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που παρά τις έντονες αντιξοότητες λόγω της προηγούμενης οικονομικής κρίσης που βίωσε, προσπάθησε να αντιμετωπίσει την πανδημία του Covid-19. Συγκεκριμένα προχώρησε στη λήψη έκτακτων μέτρων τα οποία θα είχαν ως αποτέλεσμα τη προστασία των πολιτών από την πανδημία αυτή. «Η ελληνική κυβέρνηση, θέτοντας ως πρώτη προτεραιότητα την υγεία των πολιτών, υιοθέτησε αμέσως της προτάσεις των ειδικών επιστημόνων του Εθνικού Οργανισμού Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ) και εφάρμοσε εγκαίρως αρκετά τολμηρά μέτρα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα» (Λιαργκόβας, 2020).

Η Ελλάδα μπόρεσε να εξασφαλίσει τη στήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης εν όψει της πανδημίας για τη δημιουργία ενός επαρκή δημοσιονομικού χώρου, για να μπορέσει να υποστηρίξει της επιχειρήσεις και της εργαζόμενους που επλήγησαν από τις επιπτώσεις της πανδημίας. Το 2020 μέσα στη πανδημική κρίση μπόρεσε να λάβει χρηματοδότηση ύψους 12 δις. από τις διεθνείς αγορές και με 1,7% κατά μέσο όρο στο επιτόκιο του δανεισμού. Τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού αφορούν στο πρόγραμμα της ποσοτικής χαλάρωσης που έχει εφαρμόσει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα όπου εντάχθηκαν και τα ελληνικά ομόλογα. Η Ελλάδα ανταποκρίθηκε γρήγορα στη διαχείριση της υγειονομικής κρίσης, σε αντίθεση με το αρχικό απαισιόδοξο κλίμα που επικρατούσε κατά το ξέσπασμα της πανδημίας. Μπόρεσε να διαχειριστεί με αξιόλογη προσπάθεια την κρίση της πανδημίας και επέδειξε ανθεκτικότητα στην έκβαση του Covid-19. Επιπλέον ήταν ένα από τα κράτη μέλη που έλαβε όλο και πιο περιοριστικά μέτρα νωρίς στην πανδημία, ειδικά όταν επιδημιολογικά συγκρίνεται με άλλα κράτη μέλη. Η ελληνική κυβέρνηση εξετάζοντας και παρακολουθώντας την εξέλιξη της πανδημίας Covid-19 στην Ιταλία συνειδητοποίησε ότι δεν μπορούσε να αντέξει και να χειριστεί τον όγκο των ασθενών. Έτσι έπρεπε να

στοχεύσει σε ένα σχέδιο που να είναι προληπτικό και να επικεντρώνεται στην πρόληψη και όχι στη θεραπεία.

Αρχικά λοιπόν η κυβέρνηση έλαβε κάποια μέτρα για ολόκληρο τον πληθυσμό, με το πρώτο μέτρο να αφορά την υποχρεωτική χρήση της μάσκας, που εστιάστηκε στους εξωτερικούς χώρους και μετά την απότομη αύξηση των κρουσμάτων επιβλήθηκε και στους εσωτερικούς χώρους. Το μέτρο αυτό είχε ως σκοπό του τη τήρηση των αποστάσεων μεταξύ των ανθρώπων για την αποφυγή μετάδοσης του ιού. Το δεύτερο μέτρο το οποίο επέβαλε η κυβέρνηση μετά την αύξηση των κρουσμάτων ήταν η υποχρεωτική καραντίνα των ανθρώπων αυστηρά εντός της οικίας τους και αποφυγή αυτών με τις ευπαθείς ομάδες και γενικότερα τους υπόλοιπους συνανθρώπους τους. Το τρίτο μέτρο το οποίο επέβαλε η κυβέρνηση μετά την υποχρεωτική καραντίνα αφορούσε την αποστολή των SMS για την κάλυψη πρώτων αναγκών (ψώνια, φαρμακείο, ιατρός, παροχή βοήθειας και άθληση). Μετά την άσκοπη χρήση όμως των μηνυμάτων από πολλούς, η κυβέρνηση αποφάσισε να θεσπίσει χρονικό όριο τριών ωρών από την αποστολή του μηνύματος. Το τέταρτο μέτρο το οποίο επέβαλε η κυβέρνηση μετά τη μεγέθυνση του αριθμού των κρουσμάτων ήταν η απαγόρευση της κυκλοφορίας τις βραδινές ώρες. Αρχικά το ωράριο της απαγόρευσης αφορούσε το χρονικό περιθώριο 12μμ με 5πμ και μετέπειτα αυστηροποιήθηκε το μέτρο και αφορούσε τις ώρες από 10μμ με 5πμ. Όποιος από τους πολίτες παραβίαζε το ωράριο της απαγόρευσης κυκλοφορίας ή είχε κάνει άσκοπη χρήση του μηνύματος του επιβαλλόταν χρηματικό πρόστιμο αξίας 300ων ευρώ. Το πέμπτο μέτρο που επέβαλε η κυβέρνηση ήταν το κλείσιμο των χώρων εστίασης (μπαρ, εστιατόρια, καφετέριες), καθώς και των εμπορικών κέντρων. Το μέτρο αυτό επιβλήθηκε με σκοπό να μειώσει τη μετάδοση του ιού στους χώρους αυτούς, εξαιτίας του μεγάλου συνωστισμού που μπορούσε να προκληθεί. Αυτό ομολογουμένως είχε καταστροφικές επιπτώσεις στην οικονομία, καθώς πλησίαζε η έναρξη της τουριστικής περιόδου. Μετά από χρόνια οικονομικής λιτότητας και μείωσης των εσόδων, τα καταστήματα ανυπομονούσαν για μια καλή χρονιά. Το έκτο μέτρο που επέβαλε η κυβέρνηση ήταν τόσο το κλείσιμο των σχολείων όσο και των πανεπιστημίων σε ολόκληρη την χώρα. Το τελευταίο μέτρο που επέβαλε η κυβέρνηση ήταν η απομάκρυνση των εργαζομένων από την εργασία τους και η χρήση της νέας τεχνολογικής μεθόδου, δηλαδή η χρήση της τηλεργασίας. Η χρήση αυτή αναφέρεται στην απομακρυσμένη απόδοση εργασίας ενός ατόμου από το χώρο εργασίας του.

Επιπλέον ένα σημαντικό επίτευγμα ήταν η δημιουργία ανοικτής γραμμής επικοινωνίας που επέτρεπε της επιχειρήσεις και του τουριστικού τομέα να επικοινωνούν με το Υπουργείο Τουρισμού για την αντιμετώπιση άμεσων ζητημάτων. Δημιουργήθηκε επίσης μια κυβερνητική επιτροπή συντονισμού, με εκπροσώπους όλων των υπουργείων. «Παράλληλα εφαρμόστηκαν μέτρα στήριξης του εισοδήματος των εργαζομένων που καθίσταντο ανενεργοί, επεκτάθηκε η διάρκεια του επιδόματος ανεργίας και εφαρμόστηκαν πολιτικές διατήρησης των υφιστάμενων θέσεων εργασίας» (Λιαργκόβας, 2020). Δημιουργήθηκαν εξ αρχής όλες οι προϋποθέσεις υποστήριξης των εργαζομένων, που λόγω της κατάστασης αναγκάστηκαν να βγουν σε προσωρινή αναστολή, παρέχοντας

τους αποζημίωση και κάλυψη κοινωνικής ασφάλειας και υγείας. Τα υπουργεία πολιτικής προστασίας και υγείας ήταν αυτά που ασχολήθηκαν περισσότερο με τα αυστηρά μέτρα που έπρεπε να επιβληθούν από την ελληνική κυβέρνηση για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού. Το υπουργείο υγείας δημιούργησε μια νέα εθνική επιτροπή για τη δημόσια προστασία της υγείας και για να αναλάβει τον σχεδιασμό των μέτρων πρόληψης και προστασίας σε ολόκληρη τη χώρα.

Τα δημοσιονομικά μέτρα τα οποία εφάρμοσε η κυβέρνηση αποτελούσαν το 13,7% περίπου του ΑΕΠ (23,5 δις ευρώ) στην χρονική περίοδο του έτους 2020. Τα μέτρα αυτά συμπεριλάμβαναν τόσο εγγυήσεις δανείων όσο και χρηματοδοτήσεις από εθνικούς και παράλληλα κοινοτικούς πόρους. Αναλυτικότερα κάποια από τα βασικά μέτρα τα οποία θέσπισε η κυβέρνηση θα αναλυθούν διεξοδικά παρακάτω.

Το πρώτο μετρό αφορά τις δαπάνες και χρηματικά βοηθήματα (προμήθειες, bonus κτλ) σχετικά με τον κλάδο της υγείας καθώς και προσλήψεις νοσοκομειακού προσωπικού όπως γιατρούς και νοσοκόμους. Το δεύτερο μέτρο περιλαμβάνει τόσο τις προσωρινές μεταβιβάσεις σε ευάλωτες ηλικιακές ομάδες ανθρώπων, συμπεριλαμβάνοντας χρηματικές απολαβές καθώς και την πλήρη κάλυψη των συντάξεων και των παροχών υγείας. Εκτός από τις χρηματικές απολαβές και την πλήρη κάλυψη προσθέτει επιπλέον επεκτάσεις στις παροχές υποστήριξης που αφορούν τα άτομα που βρίσκονται σε κάποιο ταμείο ανεργίας είτε για κάποια βραχυπρόθεσμη απασχόληση, είτε δίνοντας επιδοτήσεις σε νοικοκυριά καθώς και άδειες με όλες τις αποδοχές για γονείς που έχουν παιδιά που δεν ανήκουν ακόμα στην ηλικιακή ομάδα ώστε να πηγαίνουν σχολείο. Το τρίτο μέτρο αφορά την παροχή χρηματικού αντίτυπου σε επιχειρήσεις που βρίσκονταν σε δυσμενή κατάσταση εξαιτίας των πληρωμών στα δάνεια ή στους τόκους αυτών. Η κυβέρνηση προσπάθησε να επιλύσει το πρόβλημα αυτών των επιχειρήσεων μειώνοντας το κόστος των ενοικίων τους καθώς επίσης έδωσε αναβολή στις πληρωμές των φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Το τέταρτο και τελευταίο μέτρο στο οποίο προέβη η κυβέρνηση αφορούσε τις μειώσεις του ΦΠΑ για σημαντικά προϊόντα που απαιτούνται για τομείς που σχετίζονται για την προστασία από την πανδημία του Covid 19, των δαπανών που χρειάστηκαν για τις διαφημιστικές προβολές καθώς και για τις υπηρεσίες μεταφορών και φιλοξενίας. Η κυβέρνηση επέκτεινε επιλεγμένα μέτρα στήριξης παράλληλα με την επιβολή νέων περιορισμών κυκλοφορίας τον Νοέμβριο του 2020 και τον Μάρτιο του 2021, αυξάνοντας το κόστος των φορολογικών μέτρων σε περίπου 8,5% του ΑΕΠ το 2021.

Το σταδιακό άνοιγμα της χώρας, από της 15 Ιουνίου για Αθήνα και Θεσσαλονίκη και 1^η Ιουλίου για την υπόλοιπη Ελλάδα, υποστηρίχτηκε από την επέκταση της δυνατότητας αναστολής των συμβάσεων εργασίας, την εισαγωγή του προγράμματος ‘ΣΥΝ-ΕΡΓΑΣΙΑ’, τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων με εγγυήσεις του δημοσίου, καθώς και τον μηδενισμό της προκαταβολής φόρου επιχειρήσεων (Δρέττα, 2020).

Οι επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν στις νέες συνθήκες και εκμεταλλεύτηκαν ψηφιακές τεχνικές για τη συμβολή αντιμετώπισης της πανδημίας. Με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται στη εξ αποστάσεως εργασία και στην προώθηση του ηλεκτρονικού εμπορίου. «Η

ψηφιοποίηση των κρίσιμων δημόσιων διοικητικών λειτουργιών επιταχύνθηκε, ενισχύοντας τη διαδικασία εκσυγχρονισμού του κράτους και δημιουργώντας τη βάση για την επόμενη μέρα» (PWC,2020).

Η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα που πρότεινε στην Ευρωπαϊκή Ένωση τη δημιουργία ενός πιστοποιητικού εμβολιασμού. Με το πιστοποιητικό εμβολιασμού θα υπάρχει η δυνατότητα να ταξιδέψει κάποιος σε κράτη όπως η Ελλάδα χωρίς να πρέπει να παραμείνει σε καραντίνα ή να υποβληθεί σε τεστ στα σύνορα, αν έχει εμβολιαστεί, εξεταστεί ή αναρρώσει κατά του Covid-19. Η Ευρωπαϊκή Ένωση υιοθέτησε την πρόταση της Ελλάδας και προχώρησε στην εισαγωγή ενός Ψηφιακού Πράσινου Πιστοποιητικού, το οποίο θα συμβάλλει στη διευκόλυνση των μετακινήσεων και στη συνακόλουθη ενίσχυση του τουρισμού. Χάρη στην εμβολιαστική εκστρατεία ενάντια στην πανδημία του Covid-19, πολλές ευρωπαϊκές χώρες ήδη υποδέχονται χωρίς καραντίνα τους τουρίστες που έχουν εμβολιαστεί, ή έχουν αρνητικό τεστ covid. Τον 2021 Απρίλιο επετράπη η είσοδο τουριστών από την Ευρωπαϊκή Ένωση και άλλες χώρες που έχουν εμβολιαστεί ή έχουν αρνητικό τεστ PCR καταργώντας παράλληλα την επταήμερη καραντίνα. άνοιγμα των ελληνικών συνόρων για όσους είναι εμβολιασμένοι ή έχουν αρνητικό μοριακό τεστ χωρίς την επιβολή καραντίνας για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και τους ταξιδιώτες από τις Ηνωμένες Πολιτείες, το Ηνωμένο Βασίλειο, προχωρά η Ελλάδα, κάνοντας τα πρώτα βήματα στο δρόμο της επιστροφής στην κανονικότητα. Όμως, ενώ οι επισκέπτες που πληρούν τις προϋποθέσεις θα μπορούν να κάνουν check in σε ξενοδοχεία για να απολαύσουν τον ελληνικό ήλιο και τις παραλίες, θα υπόκεινται στους ίδιους περιορισμούς με τους ντόπιους, πράγμα που σημαίνει ότι τα εστιατόρια και τα μπαρ παραμένουν ακόμα εκτός ορίων.

Συνεπώς, η Ελλάδα καθώς ανέλαβε άμεση δράση και έθεσε σε εφαρμογή μέτρα για τον περιορισμό της εξάπλωσης του Covid-19, επέδειξε μια ιδιαίτερη θετική εικόνα παγκοσμίως για το πως κατάφερε να διαχειριστεί την πανδημική κρίση. Σε μια περίοδο που χαρακτηρίστηκε από αντίξοες συνθήκες η ελληνική οικονομία κατάφερε επιπλέον να διατηρήσει μια θετική πορεία συγκριτικά με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες και με αυτό το τρόπο ισχυροποίησε και την εμπιστοσύνη αλλά και την εικόνα της παγκοσμίως.

Η Επιτροπή Διαχείρισης Κρίσεων του Υπουργείου Τουρισμού πρότεινε μέτρα για την επανεκκίνηση του τουρισμού τα οποία στη συνέχεια υιοθετήθηκαν σε παγκόσμιο επίπεδο. Η επανέναρξη του τουρισμού για το 2021 στηρίζεται σε τέσσερις άξονες: ⁶

- 1) την επανεκκίνηση του ασφαλούς διασυνοριακού ταξιδιού,
- 2) την ασφαλή μετακίνηση των τουριστών,
- 3) την εφαρμογή προγραμμάτων ρευστότητας για την υποστήριξη του κεφαλαίου κίνησης

6

<https://mintour.gov.gr/to-schedio-epanekkinisis-toy-toyris moy-poy-paroysiase-o-y-poyrgos-k-charis-theocharis-yiothetise-i-pagkosmia-epitropi-diacheirisis-kriseon-toy-pagkosmiou-organismou-toyris moy/>

των ευάλωτων τουριστικών επιχειρήσεων,

4) τη στήριξη της εργασίας και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των ταξιδιωτών.

Τα ισχύοντα πρωτόκολλα ασφάλειας σε κάθε προορισμό είναι ύψιστης σημασίας για τη γνώση και ενημέρωση των τουριστών, καθώς μπορούν να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους για πιθανές ακυρώσεις ή για να ξανά προγραμματίσουν το ταξίδι τους. Στόχος αποτελεί η επανεκκίνηση του τουρισμού σε επίπεδα όπου θα ενισχύεται η πρόσβαση σε χρηματοδοτικά εργαλεία, όπως τα επιδοτούμενα δάνεια, γιατί θα είναι σημαντική για τη δημιουργία θέσεων εργασίας από τις τουριστικές επιχειρήσεις. Επιπλέον οι τουριστικές επιχειρήσεις θα μπορούν να γίνουν πιο ανταγωνιστικές μέσω της προώθησης του ψηφιακού μετασχηματισμού και της ανάπτυξης νέων δεξιοτήτων.

4.2 Μέτρα Ευρωπαϊκά

Η εξάπλωση της πανδημίας Covid-19 είχε σοβαρό αντίκτυπο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με το πρώτο κύμα που επεκτάθηκε τον Απρίλιο του 2020, να προκαλεί την αύξηση των θανάτων και των μολύνσεων. Το 2020 στην Ευρωπαϊκή Ένωση το πραγματικό ΑΕΠ μειώθηκε κατά 6,1%. Σε αυτή την κρίση του Covid-19 η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτούργησε με αλληλεγγύη, αποφασιστικότητα και σχετική ταχύτητα. Λόγω και της φύσης της κρίσης, η οποία είναι συμμετρική από την άποψη ότι τους αφορά και τους επηρεάζει όλους, χρειάστηκε μια επείγουσα αντίδραση από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την διαχείριση της πανδημίας. Στην περίοδο αυτή της κρίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη της συνεργάζονται και αλληλοβοηθούνται.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε σταδιακά να θέτει στόχους για να μπορεί να διαχειριστεί την εξελισσόμενη και ανταλλασσόμενη κατάσταση της πανδημίας. Μετά από την εισβολή της πανδημίας στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δημιουργήθηκε επιτακτική ανάγκη στα κράτη μέλη να αναλάβουν πρωτοβουλίες και μέτρα πρόληψης για τον περιορισμό της μετάδοσης της πανδημίας Covid-19. Όλα τα κράτη μέλη πορεύτηκαν σε μια κοινή γραμμή για τη θέσπιση των ταξιδιωτικών μέτρων με κάποιες ελάχιστες διαφορές ανά χώρα. Το ποσοστό και ο βαθμός θετικότητας των τεστ αλλά και ο αριθμός των κρουσμάτων ήταν μεταξύ άλλων από τα κοινά κριτήρια. Επίσης μέσα από τη μετάδοση των πληροφοριών για τα δεδομένα κάθε εβδομάδας στο Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης Νόσων μπορούσαν να συλλεχτούν έγκυρα στοιχεία που κατανέμονταν χρωματικά βάση κινδύνου με στόχο την κατάλληλη ενημέρωση και καθοδήγηση ως προς τη λήψη αποφάσεων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου κύματος της πανδημίας, οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες περιόρισαν τόσο τα εσωτερικά όσο και τα εξωτερικά ταξίδια και εφάρμοσαν καθολικούς περιορισμούς που απέκλειαν είτε όλα τα διασυνοριακά ταξίδια, είτε κράτησαν ανοιχτά τα

σύνορα για επαγγελματίες ταξιδιώτες και διασυνοριακούς επιβάτες.⁷ Αντίθετα, κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος, η συντριπτική πλειοψηφία των κυβερνήσεων περιόρισε και ρύθμισε μόνο τα εσωτερικά ταξίδια. Οι ταξιδιωτικοί περιορισμοί του δεύτερου κύματος ήταν λιγότερο αυστηροί. Κατά το πρώτο κύμα, οι κυβερνήσεις σταμάτησαν τις εναέριες κυκλοφορίες, ανέστειλαν τις διεθνείς συνδέσεις τρένων και έκλεισαν τα σύνορα, ενώ κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος υποχρέωση για τους εισερχόμενους ταξιδιώτες ήταν να παραμείνουν σε καραντίνα ή να ζητήσουν αρνητικό τεστ.

Ο παρακάτω χάρτης παρουσιάζει τρεις βασικούς τύπους ταξιδιωτικών περιορισμών σε παγκόσμια κλίμακα μέχρι τα τέλη του Απριλίου 2020 λόγω του Covid-19. Με το πιο σκούρο χρώμα είναι οι χώρες που απαγόρευσαν όλους τους ξένους επισκέπτες, με τη μεσαία απόχρωση είναι οι χώρες που απαγόρευσαν την είσοδο από μέρη όπου υπάρχουν επιβεβαιωμένα κρούσματα και με το ανοιχτό χρώμα συγκαταλέγονται άλλοι περιορισμοί.

Πίνακας 1.14
Μέρη που περιορίζουν τα ταξίδια λόγω της επιδημίας

Πηγή: Bloomberg, 2020

Για την αντιμετώπιση των οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών της πανδημίας και τα κράτη μέλη θέσπισαν δημοσιονομικά μέτρα αλλά και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα ανέπτυξαν επίσης προγράμματα έκτακτης ανάγκης. Η συνεχής εξάπλωση της πανδημίας Covid-19 επέβαλε στις χώρες να εφαρμόσουν ακόμη πιο αυστηρά μέτρα για τα ταξίδια, εφαρμόζοντας υποχρεωτικά τεστ, καραντίνες, κλείσιμο των συνόρων, εμποδίζοντας έτσι έτσι την ύφεση των διεθνών ταξιδιών. Σύμφωνα με έρευνα του UNWTO, με βάση 217 προορισμούς παγκοσμίως, το 45% έκλεισε πλήρως ή εν μέρει τα σύνορα του για τους

⁷https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic_en

τουρίστες. Το 30% είχε αναστείλει πλήρως ή εν μέρει διεθνείς πτήσεις και το 18% απαγορεύει την είσοδο επιβατών από συγκεκριμένες χώρες προέλευσης ή επιβάτες που έχουν διέλθει από συγκεκριμένους προορισμούς. Το 7% εφάρμοσε διαφορετικά μέτρα, όπως καραντίνα ή αυτο-απομόνωση για 14 ημέρες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αρχικά κινητοποίησε πόρους για τη στήριξη της επείγουσας αντιμετώπισης της πανδημίας, εξασφαλίζοντας τη προμήθεια εξοπλισμού προστασίας, την ενίσχυση της έρευνας και την υποστήριξη των παγκόσμιων εταιριών που έχουν ανάγκη. Ο μηχανισμός πολιτικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για μια ακόμη φορά απέδειξε τη πολύτιμη συνεισφορά του. Σε αυτή τη περίοδο της πανδημίας μπόρεσε να βοηθήσει χώρες που είχαν ανάγκη και να στείλει σε όλη την Ευρώπη ιατρικό εξοπλισμό, καθώς οι χώρες είχαν σοβαρές ελλείψεις και ο αριθμός των ασθενών για τους οποίους έπρεπε να ανταποκριθούν άμεσα ήταν ανυπολόγιστος. Έτσι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του μηχανισμού πολιτικής προστασίας μπόρεσε να συγχρηματοδοτήσει και να συνεισφέρει πάνω από 15 εκατομμύρια είδη ιατρικού εξοπλισμού. Συνέβαλε επίσης στην παροχή διασυννοριακής περίθαλψης στους ασθενείς και στον επαναπατρισμό για όσους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετωπίζουν πρόβλημα επιστροφής στη χώρα τους λόγω των περιορισμών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενισχύοντας το έργο για τη διαχείριση της πανδημικής κρίσης ενέκρινε στις 2 Δεκεμβρίου ένα σχέδιο με στόχο τον έλεγχο της κατάστασης ώσπου να γίνουν διαθέσιμα τα εμβόλια. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε συμβάσεις προκαταβολικών αγορών οι οποίες είναι σε θέση να επιτρέψουν στις χώρες να αγοράσουν έως και 2,8 δισεκατομμύρια δόσεις. Τα κράτη μέλη συμφώνησαν να απέχουν από τη διαπραγμάτευση με τους κατασκευαστές εμβολίων με τους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση είχε συνάψει συμφωνίες. Από τις 30 Ιουνίου 2021, περίπου στο 50% του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει χορηγηθεί τουλάχιστον μία δόση του εμβολίου.

Σημαντική και καθοριστική πρωτοβουλία που ανέλαβε η Ευρωπαϊκή Ένωση σε συνεργασία με το Covax, ήταν η παροχή πρόσβασης σε όλους σε αποτελεσματικά και ασφαλή εμβόλια για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό του Covid-19. Ο Covax είναι μια παγκόσμια πρωτοβουλία που αποσκοπεί στην ισότιμη πρόσβαση σε εμβόλια κατά της πανδημίας Covid-19, υπό την ηγεσία της Συμμαχίας για τα Εμβόλια (Gavi), του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και του Συνασπισμού για Καινοτομίες Επιδημιολογικής Ετοιμότητας (CEPI), σε συνεργασία με την UNICEF, βασικό εταίρο για τις παραδόσεις. Αποτελεί τον εμβολιαστικό πυλώνα του ACT-Accelerator.⁸ Μέσω του Covax ακόμα και οι οικονομίες χαμηλού και μεσαίου εισοδήματος μπορούν να έχουν πρόσβαση σε δόσεις εμβολίων. Στις 24 Φεβρουαρίου του 2021 με μεγάλη ταχύτητα ξεκίνησαν οι πρώτες παραδόσεις εμβολίων Covid-19. Από την αρχή της πανδημίας, ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συνεργάστηκε με εταίρους για να διευκολύνει την έγκαιρη, δίκαιη και προσιτή

8

https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/safe-covid-19-vaccines-europeans/global-response-coronavirus_el

πρόσβαση στα εργαλεία που απαιτούνται για την αντιμετώπιση του Covid-19.

Οι κανόνες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις κρατικές ενισχύσεις επιτρέπουν στα κράτη μέλη να βοηθήσουν τις εταιρείες να αντιμετωπίσουν τις ελλείψεις ρευστότητας και που χρειάζονται επείγουσα βοήθεια διάσωσης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έθεσε στόχους και προώθησε τους κανόνες που αφορούν τις κρατικές ενισχύσεις και την υποστήριξη των εθνικών μέτρων για κρίσιμους τομείς. Θα πρέπει λοιπόν τα κράτη μέλη να συμμορφωθούν με το άρθρο 107 παράγραφος 2 στοιχείο β) της ΣΛΕΕ, με το οποίο θα έχουν τη δυνατότητα να αποζημιώνουν τις εταιρίες για τις ζημιές που προκλήθηκαν άμεσα από τον Covid-19. Στις 8 Μαΐου 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε επιπλέον μια δεύτερη τροποποίηση για την επέκταση του πεδίου εφαρμογής του προσωρινού πλαισίου κρατικών ενισχύσεων με μέτρα μείωσης του χρέους το οποίο χρησιμοποιείται για την στήριξη της οικονομίας. Οι πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποδέχτηκαν σε σημαντικό βαθμό τα μέτρα περιορισμού που έλαβαν οι κυβερνήσεις.

Στο ξεκίνημα της πανδημικής κρίσης Covid-19, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αντέδρασε πολύ γρήγορα στις αυξανόμενες οικονομικές αβεβαιότητες που προκλήθηκαν από τους αυστηρούς περιορισμούς, διευρύνοντας περαιτέρω την εργαλειοθήκη της και προσαρμόζοντας τις εγγυήσεις της με σκοπό την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πανδημίας. Ειδικότερα, στις 18 Μαρτίου 2020, μετά από μια σημαντική αύξηση του κόστους χρηματοδότησης ορισμένων χωρών, η ΕΚΤ ανακοίνωσε ένα νέο πρόγραμμα αγοράς περιουσιακών στοιχείων γνωστό ως Pandemic Emergency Purchase Program (PEPP) χρησιμοποιώντας ένα κονδύλιο μεγάλου οικονομικού ύψους της τάξεως των 750 δισεκατομμυρίων ευρώ τουλάχιστον μέχρι το τέλος του 2020. Το πρόγραμμα αυτό φάνηκε ότι ήταν αρκετά ευέλικτο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Χάρη σε πολιτικές που εφάρμοσε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, κατάφερε να παρέχει σπουδαία οικονομικά κίνητρα διατηρώντας την ακεραιότητα της νομισματικής ένωσης τα τελευταία χρόνια. Επιπλέον η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εισήγαγε μια περαιτέρω διευκόλυνση ρευστότητας (PELTRO), η οποία αποτελείται από μια σειρά Πανδημικών Λειτουργιών Μακροπρόθεσμης Αναχρηματοδότησης έκτακτης ανάγκης.

Στις 18 Μαΐου 2020 η γαλλογερμανική συνεργασία που επιτεύχθηκε προέβλεπε την πρωτοβουλία παροχής ενός χρηματικού βοηθήματος ύψους 500 δισεκατομμυρίων ευρώ, το οποίο θα μοιραζόταν στις κυβερνήσεις των περιοχών που βρίσκονταν σε δυσμενή θέση. Ο τρόπος με τον οποίο θα πραγματοποιούνταν αυτό θα είχε τη μορφή μεταβιβάσεων που χρηματοδοτούνται από κοινή μακροπρόθεσμη έκδοση χρέους.

Ο μηχανισμός ανάκαμψης και ανθεκτικότητας (RRF) είναι το κεντρικό στοιχείο του σχεδίου ανάκαμψης της Ευρώπης, Next Generation EU. Στόχος του μηχανισμού είναι να μετριάσει τον οικονομικό και κοινωνικό αντίκτυπο της κρίσης Covid-19 και να καταστήσει τις ευρωπαϊκές οικονομίες και κοινωνίες πιο βιώσιμες, ανθεκτικές και καλύτερα προετοιμασμένες για τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης. Είναι σχετικό για όλα τα βιομηχανικά οικοσυστήματα,

συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι υπεύθυνες για την ανάπτυξη εθνικών σχεδίων ανάκαμψης και ανθεκτικότητας, που περιλαμβάνουν επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των βασικών προκλήσεων που εντοπίστηκαν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου, καθώς και για την υποστήριξη της πράσινης και ψηφιακής μετάβασης. Τα εθνικά σχέδια ανάκαμψης και ανθεκτικότητας καθορίζουν τον τρόπο κατανομής των κεφαλαίων. Ανάλογα με τη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο τουρισμός μπορεί να καλυφθεί είτε από τουριστικά μέτρα που εκσυγχρονίζουν τον τομέα είτε από οριζόντια μέτρα που σχετίζονται με όλους τους τομείς. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ορίσει επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες, για τις οποίες ενθαρρύνει τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης να προωθήσουν επενδύσεις και μεταρρυθμίσεις. Ενδιαφέρον αποτελεί ότι το RFF δημιουργήθηκε μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. «Επιπλέον, η κοινή έκδοση χρέους εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και σε τέτοια επίπεδα, είναι μια άνευ προηγουμένου κίνηση προς τη δημοσιονομική ολοκλήρωση και απαντά σε σχετικές εκκλήσεις που υπάρχουν για περισσότερες από δύο δεκαετίες» (Κυριακίδης, 2021).

Για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής, κοινωνικοοικονομικής βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας του τουρισμού μακροπρόθεσμα, οι περιφέρειες και οι χώρες ενθαρρύνονται να συμβάλουν στον μετασχηματισμό του τομέα, μαθαίνοντας από καινοτόμες λύσεις. Οι επενδύσεις στον τουρισμό είναι δυνατές μέσω και των 5 στόχων πολιτικής που υποστηρίζονται από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης υπό την προϋπόθεση ότι συμμορφώνονται με τους σχετικούς στόχους, τις προϋποθέσεις ή τις ελάχιστες απαιτήσεις που καθορίζονται για τους σχετικούς στόχους πολιτικής. Ένας ειδικός στόχος στο πλαίσιο του στόχου πολιτικής 4 (μια Ευρώπη πιο κοινωνική και χωρίς αποκλεισμούς) είναι αφιερωμένος στην αξιοποίηση του πλήρους δυναμικού του πολιτισμού και του τουρισμού για μια οικονομική ανάκαμψη σε συνδυασμό με την κοινωνική ένταξη και την περιβαλλοντική και οικονομική βιωσιμότητα, με την επιφύλαξη των δυνατοτήτων στήριξης από ΕΤΠΑ σε αυτούς τους τομείς βάσει άλλων ειδικών στόχων.

Το Ταμείο Συνοχής μπορεί να υποστηρίξει επενδύσεις που σχετίζονται με τον τουρισμό στο περιβάλλον και στα διευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών, ιδίως σε περιοχές όπου η οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τουρισμό. Όσον αφορά τα προγράμματα Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας (Interreg), ο τουρισμός θα μπορέσει να αντιμετωπιστεί με μια διπλή προσέγγιση:

1. μέσω των προγραμμάτων Interreg (κανονισμός ευρωπαϊκής εδαφικής συνεργασίας)

2. μέσω των βασικών προγραμμάτων «ενσωμάτωση συνεργασίας»⁹

Η χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη στήριξη των δήμων προκειμένου για την αντιμετώπιση την πανδημική κρίση. Η στήριξη από την Ευρωπαϊκή Ένωση, συμπεριλαμβανομένης της χρηματοδότησης της Πολιτικής Συνοχής, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή βοήθειας στους δήμους για την αντιμετώπιση της κρίσης του Covid-19 και πιο συγκεκριμένα για την αντιμετώπιση των άμεσων, μεσοπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων προκλήσεων. Η πρόσθετη χρηματοδότηση και οι διοικητικές ευελιξίες που θεσπίστηκαν με τις CRII και CRII+ εισάγουν διοικητικές και οικονομικές δυνατότητες ευελιξίας και συμβάλλουν στην άμεση αντιμετώπιση της κρίσης. Τα κονδύλια της Πολιτικής Συνοχής έχουν ανακατανομηθεί στους τομείς της υγείας και της κοινωνικής μέριμνας και για τη στήριξη των επιχειρήσεων και της απασχόλησης. Κρίσιμης σημασίας για την επιτυχία των σημερινών και των μελλοντικών πρωτοβουλιών είναι η ικανότητα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης να έχουν πρόσβαση και να δαπανούν τους πόρους της Πολιτικής Συνοχής εγκαίρως και αποτελεσματικά και οι αρχές του προγράμματος αξιοποίησαν τις δυνατότητες ευελιξίας της CRII/+ για να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις στα προγράμματα Συνοχής και στους δικαιούχους, συμπεριλαμβανομένων των δήμων.

Από τα σημαντικά δημοσιονομικά μέτρα που έλαβαν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα, σχετίζεται με την ασφάλεια και την πανδημική κρίση (PCS) από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM). Παρέχεται στήριξη έως και 2% του ΑΕΠ για τη χρονιά 2019 για να χρηματοδοτηθούν δαπάνες που σχετίζονται με την υγεία. Μέσω του ESM δόθηκε παροχή υποστήριξης στα κράτη μέλη, συμφωνώντας στην ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης πιστωτικής γραμμής η οποία έχει περιορισμένους όρους. Δινόταν η δυνατότητα στις χώρες της Ευρωπαϊκής ζώνης να δανειστούν έως και το 2% του ΑΕΠ τους, χωρίς την δυνατότητα ύπαρξης προγράμματος προσαρμογής. Αυτό γινόταν με σκοπό τα χρήματα τα οποία δανειζόντουσαν να χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση προγραμμάτων που αφορούσαν τον υγειονομικό τομέα ο οποίος σχετίζεται με την πανδημική κρίση.

Όσον αφορά τη προστασία των εργαζομένων και των θέσεων εργασίας θεσπίστηκε ένα προσωρινό δάνειο (SURE) ύψους έως 100 δισεκατομμυρίων ευρώ, υποστηριζόμενο από εγγυήσεις από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκτός λοιπόν από αυτή τη νέα πιστωτική γραμμή ESM, οι υπουργοί Οικονομικών της Ευρωπαϊκής ζώνης αποφάσισαν επιπλέον να υπάρξει η δημιουργία ενός ακόμα προσωρινού μέτρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο έχει τίτλο: «Υποστήριξη για τον μετριασμό των κινδύνων ανεργίας σε έκτακτη ανάγκη» (SURE). Αυτή η πρόσθετη διευκόλυνση δανεισμού είναι σε θέση να χορηγήσει χρηματικά βοηθήματα της τάξεως των 100 δισεκατομμυρίων ευρώ σε χώρες οι

⁹

https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/funding-guide/european-regional-development-cohesion-fund_en

οποίες αποτελούν κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την επίτευξη του σχεδίου αυτού χρειάστηκε βραχυπρόθεσμη εργασία η οποία σχετιζόταν σε μεγάλο βαθμό με την πανδημία του Covid-19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Προτάσεις/ Συμπεράσματα

Η πανδημία Covid-19 κατέδειξε τη σημασία του συντονισμού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και της συνεργασίας μεταξύ των κρατών για την αντιμετώπιση της κρίσης. Επιπλέον η χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και η αξιοποίηση των πόρων από τα κράτη μέλη ενίσχυσε τη συνεργασία μεταξύ τους. Μέσα από όλη αυτή τη διαδικασία και εν μέσω της πανδημικής κρίσης υπήρξε ανάγκη για κάθετο και οριζόντιο συντονισμό. Η ταχεία λήψη μέτρων βασίζεται συχνά σε καθιερωμένα μοντέλα διακυβέρνησης και δεσμούς μεταξύ επιπέδων που είναι σε θέση να ενεργοποιούνται γρήγορα και αποτελεσματικά με το ξέσπασμα κρίσεων. Εκτός από τον κάθετο συντονισμό, μεταξύ των κρατών είναι αξιοσημείωτος και ο οριζόντιος συντονισμός. Αυτό ισχύει σαφώς για τα κράτη, όπου το κλείσιμο των εθνικών συνόρων υπογράμμισε τις προκλήσεις της εφαρμογής προγραμμάτων συντονισμένης δράσης της πολιτικής συνοχής σε διαφορετικά θεσμικά και ρυθμιστικά ζητήματα σε συνθήκες κρίσης. Ωστόσο, ο οριζόντιος συντονισμός είναι επίσης ζωτικής σημασίας καθώς τα κράτη αναπτύσσουν συνεκτικά μέτρα για την αντιμετώπιση μιας κοινής πρόκλησης. Οι συντονισμένες προσεγγίσεις για την πρόσβαση και την αξιοποίηση της χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης συγκεντρώνουν πόρους και δημιουργούν δυνατότητες.

Η κρίση της πανδημίας του Covid-19 βύθισε τις ευρωπαϊκές οικονομίες σε μία πρωτόγνωρη ύφεση. Όμως η αντίδραση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στον Covid-19 υπήρξε άμεση και αναλογική. Οι πρωτοβουλίες Coronavirus Response Investment Initiative (CRII, CRII +), το προσωρινό πλαίσιο των κρατικών ενισχύσεων και η ευελιξία που δόθηκε στη διαχείριση των συγχρηματοδοτούμενων προγραμμάτων, περιόρισαν σημαντικά τις οικονομικές επιπτώσεις στο πρώτο κύμα της πανδημίας. Ειδικά η σύσταση του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF) συνιστά ένα αποφασιστικό βήμα στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και ένα σπουδαίο μέσο ενίσχυσης της ευρωπαϊκής οικονομίας σε ψηφιακές και «πράσινες» επενδύσεις.

Σημαντική λοιπόν αναπτυξιακή ευκαιρία για την ελληνική οικονομία και ειδικότερα για τον τουρισμό αποτελεί η καλύτερη και ταυτόχρονα η μεγαλύτερη δυνατή απορρόφηση των διαθέσιμων οικονομικών πόρων από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάκαμψης. Αυτό θα καταφέρει να το πραγματοποιήσει εντάσσοντας στρατηγικά έργα ικανά να υλοποιηθούν και να αναβαθμίσουν τις δημόσιες υποδομές. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι τα στρατηγικά αυτά έργα αφορούν τις επιχειρήσεις οι οποίες με την σειρά τους διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην απορρόφηση των πόρων. Η Ελλάδα την περίοδο 2021-2026 αναμένεται να έχει πρόσβαση σε συνολικούς ευρωπαϊκούς πόρους ύψους 65 δις, με σκοπό να επενδυθούν για την ανάπτυξη της καινοτομίας και της ψηφιακής μετάβασης. Συγκεκριμένα για τον τουριστικό κλάδο υπολογίζονται να δοθούν κονδύλια

ύψους 0,6 δις, με στόχο να επενδυθούν για την ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (π.χ. θρησκευτικός, αγροτικός, συνεδριακός, ιατρικός τουρισμός) και την ανάπτυξη δεξιοτήτων του απασχολούμενου προσωπικού. Επιπρόσθετα σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης τα μέτρα οφείλουν να είναι κατάλληλα διαμορφωμένα ώστε να είναι ικανά να προσφέρουν λύσεις στα προβλήματα που ίσως εμφανιστούν. Για να το πετύχει πρέπει να υποβληθούν ολοκληρωμένα και σωστά δομημένα επιχειρηματικά σχέδια τα οποία θα έχουν ως βασικό τους ρόλο την χορήγηση χρηματοδοτήσεων, ιδιαίτερα σε τομείς που σχετίζονται με την ψηφιοποίηση και την ενεργειακή αναβάθμιση.

Ένα σημαντικό πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι ο ψηφιακός μετασχηματισμός του ελληνικού τουριστικού κλάδου βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα συγκριτικά με άλλες προηγμένες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το «ψηφιακό έλλειμμα» του ελληνικού τουρισμού καταδεικνύεται στη μελέτη της Oxford Economics, το 2017, σημειώνοντας πως μόλις το 17% των τουριστικών εσόδων στην Ελλάδα, έναντι του 56% άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προέρχεται από κρατήσεις που έχουν ξεκινήσει ή και ολοκληρωθεί μέσω του διαδικτύου (Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού, 2020). Έτσι αποτελεί φανερό παράδειγμα της χώρας ο χαμηλός βαθμός ψηφιοποίησης των ελληνικών επιχειρήσεων και του κράτους. Η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που κατατάσσονται ως οι χώρες που χρησιμοποιούν λιγότερο τα τεχνολογικά μέσα και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει η Ελλάδα να δημιουργήσει ελκυστικές ψηφιακές εφαρμογές με ποιοτικό και ουσιαστικό περιεχόμενο, ώστε να αναδείξει και να προωθήσει το ελληνικό τουριστικό προϊόν.

Μία επίσης πολύ σημαντική και ταυτόχρονα πολύ κρίσιμη πρόκληση που θα πρέπει να αντιμετωπίσει η χώρα είναι ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν τα χρήματα που πάρθηκαν από το ταμείο σταθερότητας με σκοπό την προώθηση δομικών μεταρρυθμίσεων, οι οποίες θα έχουν καταλυτικό ρόλο στην ομαλή επιστροφή της Ελλάδας από την πανδημία στην ανάπτυξη τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην αναδιαμόρφωση του δημοσίου τομέα μέσω της παροχής κινήτρων στους επενδυτές αλλά και στην βελτίωση του νομικού πλαισίου που εξασφαλίζει τα δικαιώματά της κάθε χώρας. Κάποιες από τις σημαντικότερες προκλήσεις που θα πρέπει να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει η Ελλάδα μετά το πέρας της πανδημικής κρίσης αφορά 1) το σταθερό φορολογικό μοντέλο, με παράλληλη μείωση φορολογικών και ασφαλιστικών εισφορών, 2) την μείωση της γραφειοκρατίας και 3) την άρση των διοικητικών εμποδίων και την απλοποίηση των θεσμικών διαδικασιών.

Η δημόσια διοίκηση της Ελλάδας διαθέτει πολύχρονη εμπειρία στη διαχείριση κοινοτικών προγραμμάτων με καλές επιδόσεις και με αναγνώριση σε επίπεδο καλών πρακτικών. Αυτό φαίνεται και από την κινητοποίηση πόρων του ΕΣΠΑ, η οποία και συνέβαλε στην κατάταξη των προγραμμάτων της χώρας στις πρώτες θέσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, η νέα δομή διαχείρισης του εθνικού σχεδίου ανάκαμψης που συστάθηκε και ήδη λειτουργεί στο υπουργείο Οικονομικών, το ολοκληρωμένο πληροφοριακό σύστημα που ήδη αναπτύσσεται, μαζί με υπάρχοντα αλλά και νέα εργαλεία

παρακολούθησης, αποτελούν πρόσθετα εχέγγυα.¹⁰

Βασικό λοιπόν συστατικό αποτελεί η συνεκτικότητα των προς χρηματοδότηση έργων σε ένα ολοκληρωμένο στρατηγικό σχέδιο μέσα από τις κατάλληλες συνέργειες και συμπληρωματικότητες ανάμεσα στα έργα του Ταμείου Ανάκαμψης και τις δράσεις του ΕΣΠΑ. Άλλωστε τα δύο προγράμματα αποτελούν βασικούς χρηματοδοτικούς βραχίονες του Σχεδίου Ανάπτυξης της Ελληνικής Οικονομίας (Επιτροπή Πισσαρίδη) ενώ και τα δύο σχέδια κατατίθενται προς έγκριση την ίδια περίπου χρονικά περίοδο.

Ο τουρισμός στη χώρα μας χαρακτηρίζεται περισσότερο ως εποχικός και μαζικός καθώς σε συγκεκριμένη περίοδο του έτους έχουμε ιδιαίτερα πυκνές τουριστικές αφίξεις. Η Ελλάδα πρέπει να στοχεύσει σε επενδύσεις με περισσότερες ποιοτικές και όχι τόσο εποχικές μορφές τουρισμού. Οι ταξιδιωτικές και τουριστικές εταιρίες που κινούνται με ταχύτητα και ευελιξία είναι σε θέση να προσαρμόζονται σε οποιαδήποτε κρίση και να κερδίζουν σημαντικό μερίδιο αγοράς. Αν καταφέρουν και διαχειριστούν τις τιμές και τις σχέσεις με τους πελάτες βραχυπρόθεσμα, θα μπορέσουν να βελτιστοποιήσουν τα έσοδα για το δρόμο προς την οικονομική ανάκαμψη. Η ανάκαμψη του τουρισμού προϋποθέτει την αντιμετώπιση του κορωνοϊού από ιατρικής πλευράς και την ανάκαμψη των οικονομιών. Παράλληλα, διαφαίνεται μια ισχυροποίηση των τάσεων για βιωσιμότητα και ψηφιακό μετασχηματισμό, τις οποίες θα πρέπει να προετοιμαστεί να αντιμετωπίσει και εκμεταλλευτεί ο ελληνικός τουρισμός (INSETE, 2020).

Χρειάζεται μια άμεση προσαρμογή, και μια νέα στρατηγική για το πώς θα διεξαχθούν από εδώ και πέρα οι δράσεις που συνδέονται με τη βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού. Σημαντικό είναι να σχεδιαστούν οι δράσεις αξιολογώντας κάποιους παράγοντες όπως είναι η κλιματική αλλαγή, η διεύρυνση της τουριστικής περιόδου και η βελτίωση του ελληνικού τουρισμού. Τα γεγονότα που προκλήθηκαν από την πανδημική κρίση επηρεάζουν τόσο τις χώρες υποδοχής, όσο και τις χώρες τουριστικής προέλευσης. Συνεπώς η τουριστική βιομηχανία πρέπει να χαράξει μια σωστή στρατηγική όπου θα καλλιεργηθούν έξυπνες τεχνολογικά λύσεις που θα συντελέσουν στην αναβάθμιση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Όμως, η καινοτομία, που οδηγείται από τολμηρές φιλοδοξίες, θα είναι το πραγματικό κλειδί για ισχυρές επιδόσεις μετά την πανδημική κρίση Covid-19.

---

¹⁰ https://www.ggde-espa.gov.gr/2021/04/02/ta_nea_2-4-21/

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Δρέττα, Ι. (2020). Τουρισμός και Πανδημία, στο Γεωργακόπουλος Θ., (επιμελητής) *Οι ιδέες της πανδημίας: 15 κείμενα για το πώς ο κορωνοϊός αλλάζει την Ελλάδα και τον κόσμο*. Αθήνα: διαΝΕΟσις.

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο. (2020). *Κίνδυνοι, προκλήσεις και ευκαιρίες στο πλαίσιο της απόκρισης της ΕΕ στην κρίση της COVID-19 σε επίπεδο οικονομικής πολιτικής*.

Ίκκος, Α. & Κουτσός, Σ. (2020). *Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2019*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.

Ίκκος, Α., Ρασούλη, Γ. (2020). *Η πανδημία του COVID-19 και ο ελληνικός τουρισμός*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.

Ίκκος, Α., Ρασούλη, Γ., Κουτσός, Σ., Λάμπρου, Ε. (2020). *Χαρτογράφηση των αγορών εισερχόμενου τουρισμού στην Ελλάδα στην εποχή του COVID-19*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.

Μαρούλης, Δ., Ίκκος, Α., Κικίλιας, Η. (2020). *Οι εξελίξεις στην Παγκόσμια Οικονομία και στις Κύριες Αγορές Τουρισμού της Ελλάδας*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.

Μαρούλης, Δ., Ίκκος, Α., Κικίλιας, Η. (2021). *Η ελληνική οικονομία: Οι επιπτώσεις του Covid-19 και οι προοπτικές ανάπτυξης*. Αθήνα: ΙΝΣΕΤΕ.

Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών. (2019). *Τα κυριότερα σημεία του διεθνούς τουρισμού*. Μαδρίτη: UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284421152> .

Τσάρτας, Π. Α. (2010). *Ελληνική τουριστική ανάπτυξη: χαρακτηριστικά, διερευνήσεις, προτάσεις*. Αθήνα: Κριτική.

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. (2020). *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*.

Χριστοδουλάκης, Ν. (2020). Η επανεκκίνηση της οικονομίας μετά την πανδημία, στο Γεωργακόπουλος Θ., (επιμελητής) *Οι ιδέες της πανδημίας: 15 κείμενα για το πώς ο κορωνοϊός αλλάζει την Ελλάδα και τον κόσμο*. Αθήνα: διαΝΕΟσις.

Ξενογλώσση

Abbas, J., Mubeen, R., Iorember, P., Raza, S., & Mamirkulova, G. (2021). *Exploring the impact of COVID-19 on tourism: transformational potential and implications for a sustainable recovery of the travel and leisure industry*. *Current Research in Behavioral Sciences*, 2, 100033. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.crbeha.2021.100033> .

Aviation Intelligence Unit. (2021). *What Covid-19 did to European Aviator in 2020, and Outlook 2021*. Brussels: Eurocontrol.

Ciotti M, Angeletti S, Minieri M, Giovannetti M, Benvenuto D, Pascarella S, et al. COVID-19 outbreak: an overview. *Chemotherapy*. (2020) 64:215–23. doi: 10.1159/000507423

Gundel, S. (2005). Towards a new typology of crises. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 13(3), 106–115. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5973.2005.00465.x>

Kyriakidis, A. (2021). *The EU's Economic Response to the COVID-19 Pandemic: Preliminary Remarks*. <https://europeanlawblog.eu/2021/05/11/the-eus-economic-response-to-the-covid-19-pandemic-preliminary-remarks/>

McCabe, S., Qiao, G. (2020). *A review of research into social tourism: launching the annals of tourism research curated collection on social tourism*. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.103103>

OECD. (2020). *OECD Tourism Trends and Policies 2020*. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/6b47b985-en> .

OECD. (2020). *Tourism Policy Responses to the coronavirus (COVID-19)*. OECD Publishing, Paris.

Peters, M. (1969). *International Tourism: The Economics and the Development of the International Tourist Trade*. London: Hutchinson.

PWC. (2020). *Οι επιπτώσεις της πανδημίας στις ελληνικές επιχειρήσεις*.

United Nations Conference on Trade and Development. (2020). *Covid-19 and Tourism: assessing the economic consequences*. Geneva: UNCTAD.

Varrella, S. (2021). *Coronavirus (COVID-19) in Italy - Statistics & Facts*. New York: Statista.

Walton, J. K. (2020). *Tourism*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/tourism>

- Williamson, C. (2020). *Global business sees sharpest downturn since 2009 amid COVID-19 pandemic*. London: HIS Markit.
- World Tourism Organization (2019). *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. Madrid: UNWTO. DOI: <https://doi.org/10.18111/9789284421152> .
- World Tourism Organization. (2020). *Policy Brief: Covid-19 related travel restrictions a global review for tourism*.
- World Travel & Tourism Council. (2019). *Greece Country Report*.
- World Travel & Tourism Council. (2021). *Travel & Tourism Economic Impact 2021*.
- Worldometers. (2020). *Coronavirus Worldwide Graphs*. Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/worldwide-graphs/>
- Zenker, S., Kock, F. (2020). The coronavirus pandemic – A critical discussion of a tourism research agenda. *Tourism Management*, 81, 104164.